

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

**Proměny interpretace náboženských dějin v učebnicích
dějepisu ve druhé polovině 20. století a na začátku 21. století**

Obraz dějin židovství v současných učebnicích dějepisu

Bakalářská práce

Alžběta Petroušová

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsou svou bakalářskou prací na téma: *„Proměny interpretace náboženských dějin v učebnicích dějepisu ve druhé polovině 20. století a na začátku 21. století: Obraz dějin židovství v současných učebnicích dějepisu“* vypracovala samostatně za odborného dohledu vedoucí práce na základě citovaných pramenů a literatury.

V Olomouci dne:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková Ph.D. za odborné vedení mé práce, trpělivost, a hlavně za spoustu cenných rad, které mě dovedly k úspěšnému dopsání práce. Za cenné rady bych také ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Michaele Antonín Malaníkové, Ph.D. a Mgr. Danielovi Soukupovi, Ph.D. A v poslední řadě děkuji rodině a kamarádům za podporu.

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Výzkum učebnic.....	7
2.1	Proč zkoumat učebnice.....	7
2.2	Výzkum holocaustu v učebnicích.....	7
2.3	Výzkum učebnic u nás.....	9
2.4	Výzkum učebnic ve světě.....	11
3	Analýza Učebnic.....	12
3.1	6. ročník.....	12
3.1.1	Fraus.....	12
3.1.2	SPN.....	13
3.1.3	Nová škola.....	15
3.1.4	Shrnutí společných znaků učebnic pro 6. ročník.....	17
3.2	7. ročník.....	17
3.2.1	Fraus.....	17
3.2.2	SPN.....	20
3.2.3	Nová škola.....	22
3.2.4	Shrnutí společných znaků učebnic pro 7. ročník.....	23
3.3	8.ročník.....	24
3.3.1	Fraus.....	24
3.3.2	SPN.....	26
3.3.3	Nová škola.....	28
3.3.4	Shrnutí společných znaků učebnic pro 8.ročník.....	29
3.4	9.ročník.....	30
3.4.1	Fraus.....	30
3.4.2	SPN.....	32
3.4.3	Nová škola.....	38
3.4.4	Shrnutí společných znaků učebnic pro 9. ročník.....	40
4	Závěr.....	41
5	Resumé.....	42
6	Bibliografie.....	43
6.1	Prameny.....	43
6.2	Literatura.....	43
6.3	Online zdroje.....	45

1 Úvod

Židovství je jedno z nejstarších náboženství. Židé se během své existence potýkali s různými formami segregace, včetně nuceného pobytu v ghettech a opakovaných pogromů, které je provázely až do moderní doby, vrcholící genocidou během holocaustu.¹ I v současnosti čelí židovskému obyvatelstvu mnohým výzvám, zejména v jejich vlastní zemi. Proto je důležité věnovat pozornost zkoumání této historie, zvláště pak v kontextu učebnic, které jsou klíčovým nástrojem v učitelském procesu. Prostřednictvím této analýzy můžeme lépe porozumět tomu, co učebnice prezentují, co zanechávají stranou a jaký obraz židovství představují.

Učebnice, s kterými výzkum pracuje, mají schvalovací doložku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, což znamená, že musely projít procesem schvalování podle směrnice vydané ministerstvem z roku 2013.² Práce vychází z učebnic nakladatelství Fraus, Nová škola a SNP. Tato nakladatelství byla vybrána pro svou významnou pozici v oblasti vzdělávacích materiálů. Učebnice jsou podrobeny obsahové analýze a porovnání, s cílem zhodnotit, jaký obraz židovství nám prezentují, a co všechno se dozvídáme o historii jednoho z nejstarších národů.

Cílem této práce je poskytnout ucelený pohled na to, jaký obraz židovských dějin a kultury prezentují učebnice v dnešním školním prostředí, protože učebnice zaujímají klíčovou roli při formování a šíření poznatků a hodnot. Zvláště v oblasti dějepisu mají učebnice zásadní vliv na to, jaký obraz studenti získají o historických událostech a kultuře různých národů.

V úvodu práce představí důvody, proč je důležité se zabývat výzkumem učebnic. Dále zmapuje momentální stav zkoumání učebnic u nás i ve světě s cílem poskytnout přehled o současném stavu v tomto oboru. Ačkoliv hlavním cílem této práce není pouze zkoumání

¹Malé písmeno ve slově holocaust používám, protože: “V současné době se termín používá především pro genocidu Židů provedenou nacisty, často ale i pro všechny masové vraždy spáchané nacisty nebo všechny nacistické zločiny. Zároveň můžeme ve slovnících najít i další, obecnější významy. Pojem byl do češtiny přejet z němčiny a angličtiny, kde se jeho význam během posledních desetiletí změnil.“ BECK, Aletta: Pojem holocaust. In: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/> [cit. 10. 4. 2024].

² V učebnicích, ve kterých jsou texty dotýkající se duchovních i kulturních hodnot a tradic různých národností a kultur, musí být tato problematika v recenzních posudcích zohledněna a komentována. Dle obsahu těchto učebnic (jde zejména o vzdělávací obory Český jazyk a literatura, Člověk a jeho svět, Dějepis, Výchova k občanství, Zeměpis, Výchova ke zdraví a průřezová témata) si nakladatel zajistí zpracování posouzení na konkrétní témata zejm. od: školské komise České biskupské konference (Thákurova 3, 160 00 Praha 6), Židovské obce (Židovské muzeum, U Staré školy 1, 110 00 Praha 1)... In: Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic, Praha 2013.

holocaustu v učebnicích, je důležité věnovat pozornost i tomuto tématu. Neboť výzkumy věnované problematice holocaustu jsou rozšířené jak v domácím, tak v mezinárodním prostoru.

Následuje kapitola zaměřená na analýzu učebnic druhého stupně základních škol. Tato práce přistupuje k učebnicím jako k historickým pramenům, což znamená, že se nezabývá jejich didaktickými aspekty, ale spíše zkoumá obsah a prezentaci informací. Hlavním cílem analýzy je posouzení obrazu židovských dějin v těchto učebnicích. Každý ročník je zkoumán samostatně a pod každým ročníkem je shrnutí společných rysů, které se vyskytují ve všech třech nakladatelstvích. Tato kapitola je také doplněna o sekundární literaturu, která má úkol komparační.

Jedna z klíčových otázek, na niž si práce odpovídá, je kolik se toho dozvídáme o židovském národu a jeho historii z učebnic pro základní školy. Zajímá nás, jak jsou tyto informace předkládány – zda objektivně a neutrálně, nebo je v nich patrná určitá forma předsudků či zaujatosti. Kromě toho se práce zabývá analýzou toho, zda jsou texty v učebnicích doplněny obrazovými materiály s židovskou tematikou.

I když bakalářská práce zkoumá výskyt informací o židovství v učebnicích, samo židovství není předmětem hloubkového zkoumání. Zaměřením práce jsou samotné učebnice a jejich obsah, s cílem analyzovat, jaké informace prezentují. Z tohoto důvodu není v práci provedeno detailnější zkoumání problematiky židovské historie prostřednictvím odborné literatury ani samostatné kapitoly.

2 Výzkum učebnic

2.1 Proč zkoumat učebnice

Proč je výzkum učebnic pro nás důležitý? Rozsáhlé dotazníkové šetření Jiřího Šubrta nám doložilo, že lidé vnímají školní výuku jako jeden z nejdůležitějších zdrojů získávání povědomí o historii a učebnice jsou nástroj, který se v českém školním prostředí hojně používá.³ Jejich výzkum je proto důležitý, abychom získali povědomí o tom, jaké dějiny žákům prezentujeme. Také způsob výuky historie má vliv nejen na chápání minulosti, ale také na to, jak žáci chápou přítomnost a budoucnost například výuka holocaustu. Pokud žáci zkoumají holocaust kritickým způsobem, který jim umožní nahlédnout do různých dimenzí tématu, mohli by pochopit, co to pro ně dnes znamená.

Předchozí studie v oblasti učebnicového výzkumu na různá témata naznačují, že prezentace konkrétního tématu může být výrazně ovlivněna „skutečnými zájmy“ autorů, kteří se na tvorbě učebnic podílejí.⁴ „Skutečnými zájmy“ je například myšleno podporování národní identity, což v praxi znamená glorifikace vlastní národní entity, zatímco ostatní národy mohou být podceňovány.⁵ Tento způsob, jakkoliv veden dobrými úmysly, ve svém extrému může vést až k pokřivení historických reálií.

Je evidentní, že změna interpretace dějin se může lišit knihu od knihy a národ od národa. Na základě podrobné analýzy několika studií, které zkoumaly učebnice v kontextu různých národů, provedené Keith Crawford v roce 2003, bylo zjištěno, že žádná z těchto učebnic neposkytuje úplné autentická vysvětlení historických událostí.⁶

2.2 Výzkum holocaustu v učebnicích

I přesto, že tato práce nemá za cíl výhradně zkoumat holocaust v učebnicích, je třeba věnovat pozornost i této problematice, neboť výzkumy věnované tomuto tématu jsou široce rozšířené jak v domácím, tak v mezinárodním kontextu. Kapitola věnovaná této specifické problematice se tak stává nezbytnou součástí celkového rámce práce. Jak již

³ PAVLÍČKOVÁ, Radmila Prchal: *Obraz pobělohorského náboženského vývoje, rekatolizace a exilu v učebnicích dějepisu od poloviny 20. století po současnost*. *Opera Historica*, 22, 2021, s. 376.

⁴ WENZELER, Barbara: *The Presentation of the Holocaust in German and English School History Textbooks – A Comparative Study*. *Contributors*. *International Journal of Historical Learning Teaching and Research*. 3, 2003, č.2 s. 107

⁵ Tamtéž, s. 108.

⁶ Tamtéž, s.108.

bylo naznačeno, výzkumy zaměřené na holocaust v učebnicích jsou běžné a existuje jich mnoho, naopak systematický výzkum židovské historie v učebnicích jako celku, nebo v období před holocaustem, je výrazně méně rozvinut.

Akademici po celém světě se intenzivně věnují výzkumu způsobu, jakým je zacházeno s tématem holocaustu v učebnicích. Toto zaměření vyplývá z pochopení, že obsah výuky o holocaustu může odrážet hodnoty, které daný stát předává žákům. Londýnská univerzita, prostřednictvím svého Institutu pro vzdělávání, dokonce vypracovala didaktickou příručku pro učitele, s úmyslem opravit identifikované nedostatky ve školních učebnicích. Tuto iniciativu přijaly i další instituce, které si uvědomily, že vzdělávání o holocaustu vyžaduje širší didaktický přístup než pouhý obsah učebnic.⁷

Mezi tyto instituce patří Mezinárodní spolupráce v oblasti vzdělávání, památky a výzkumu holocaustu (IHRA), Evropská unie s podporou Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), a také různá muzea. Jednou z předních mezinárodních institucí, která se zabývá výzkumem a uchováním památek na holocaust, je Yad Vashem se sídlem v Jeruzalémě. Tato organizace je jedinečná v tom, že disponuje mezinárodní školou věnovanou studiu holocaustu, což představuje významný přínos pro osvětu a vzdělávání v této problematice.⁸ Dále by neměla být opomenuta organizace YIVO, jejíž hlavním zaměřením je výzkum židovské historie ve východní Evropě. Tato organizace je významným aktérem v oblasti akademického bádání a nabízí rozsáhlé vzdělávací programy, které podporují šíření povědomí o židovské historii a kultuře.⁹

V České republice se této úlohy vzdělávání o holocaustu ujímá Židovské muzeum v Praze¹⁰, Paměť národa a Tereziánský institut, je zde také mnoho dalších institucí, které se tímto tématem zabývají, výše jmenované se řadí mezi nejdůležitější. Mnoho výukových průvodců, vypracovaných těmito institucemi, má za cíl čelit rostoucímu trendu xenofobie a rasismu, který ovlivňuje Evropu a další části světa, zejména v souvislosti s posílením extrémní pravice ve volbách.¹¹

⁷ GONZÁLEZ – DELGADO, Mariano: *The treatment of the Holocaust in high school history textbooks: a case study from Spain*, History of Education, 46, 2017, s. 811.

⁸ Yad Vashem: *About the International School for Holocaust Studies*.

In: <https://www.yadvashem.org/education/about-school.html> [cit. 10. 4. 2024].

⁹ YIVO institute for Jewish Research: About YIVO. In: <https://www.yivo.org/About-YIVO> [cit. 10. 4. 2024].

¹⁰ Židovské muzeum: *Programy pro pedagogy*. In: <https://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vzdelavani/programy-pro-pedagogy/> [cit. 10. 4. 2024].

¹¹ GONZÁLEZ – DELGADO, Mariano: *The treatment of the Holocaust in high school history textbooks: a case study from Spain*, History of Education, 46, 2017, s. 811.

Argumenty pro významnost a rostoucí potřebu zkoumání holocaustu lze nalézt i v provedených studiích, jako je například ta z roku 2005 provedená v Anglii. Tato studie naznačuje, že žáci středních škol mají velmi omezené znalosti o holocaustu. Další relevantní zjištění přichází z výzkumu provedeného BBC mezi lidmi mladšími 35 let, kde se ukázalo, že 60 % z nich nikdy neslyšelo o Osvětimi. Vzorek zkoumaných byl 4000 mladých lidí. Tyto statistiky poskytují náznak naléhavosti a důležitosti prozkoumání této problematiky.¹²

Studie provedená v Rumunsku poskytuje neobvyklý pohled na výuku holocaustu v moderní době v rámci evropského kontextu. Po pádu komunistického režimu v Rumunsku v roce 1989 a v dalších zemích Evropy se začaly postupně měnit vyučovací přístupy a ustoupily stereotypy spojené s komunismem. Nicméně v Rumunsku trvalo dalších 10 let než se témata, týkající se konečného řešení židovské otázky, objevila v učebnicích.¹³

K veřejnému přijetí odpovědnosti za činy Rumunska proti židovskému obyvatelstvu v době druhé světové války došlo až v roce 2003, kdy bylo Rumunsko vystaveno mezinárodnímu tlaku.¹⁴ Tento trend vývoje postkomunistického státu je ojedinělý. V České republice, na Slovensku a v Maďarsku byla výuka o holocaustu zahájena téměř okamžitě po pádu komunistických režimů.

2.3 Výzkum učebnic u nás

Jak již bylo předesláno, v naší zemi došlo ke změnám v obsahu učebnic bezprostředně po Sametové revoluci. Nicméně studie provedená v roce 2006, která se zaměřuje na výzkum učebnic u nás, poukazuje na úbytek vědeckých studií o učebnicích po roce 1989. Jako odůvodnění této situace uvádí, že v osmdesátých letech minulého století fungovalo ve Státní pedagogickém nakladatelství v Praze výzkumné Středisko pro teorii tvorby učebnic. Toto středisko pořádalo celostátní semináře o teorii a výzkumu učebnic a rovněž

¹² CRAWFORD, Keith – FOSTER, Stuart: *War, Nation, Memory*, Charlotte 2007. s. 21.

¹³ BARBULESCU, Ana – DEGERATU, Laura – GUSU, Cosmina: *The Holocaust as reflected in Communist and Post-Communist Romanian textbooks*. *Intercultural Education*, 24, 2013, č.1, s. 50

¹⁴ ANÝŽ, Daniel: *Holocaust v Rumunsku: Bukurešť poprvé přiznává svou spoluvinu*. In: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2005/zari-7/holocaust-v-rumunsku/> [cit. 10. 4. 2024].

iniciovalo edici s názvem Tvorba učebnic, která publikovala překlady zahraničních prací a originální díla českých autorů.¹⁵

Situace se od roku 2006 zlepšila, výrazně přibýlo publikací na toto téma, ale pořád neexistuje žádné pracoviště, které by se tímto výzkumem zabývalo. Tuto oblast zkoumání aktuálně přebírají jednotliví univerzitní pedagogové. Jedním z významných jmen v tomto kontextu je Blažena Gracová z Ostravské univerzity, která se výzkumem učebnic zabývá již delší dobu. Její práce, jako například *Obraz období „socialismu“ v českých a polských učebnicích*, nejen poukazuje na interpretaci tohoto termínu, ale také zkoumá didaktické metody použité v učebnicích.¹⁶ Z Ostravské univerzity je také potřeba zmínit jméno Denisa Labischová, která působí na katedře společenských věd a spolu s Blaženou Gracovou se výzkumem dlouhodobě zabývá. Na Ostravské univerzitě působí také Julie Janková, nedávno zde úspěšně obhájila svou disertační práci zabývající na téma "Místo pramenů a úloh v českých a zahraničních učebnicích a ve výuce dějepisu". Tato práce představuje významný příspěvek v oblasti výzkumu učebnic.¹⁷

Nedílnou součástí novodobého výzkumu učebnic jsou stále přibývajících diplomové či disertační práce na toto téma. Například práce Daniely Červenkové z Palackého univerzity v Olomouci, která zkoumá prezentaci náboženství v současných českých učebnicích dějepisu, přírodopisu a občanské výchovy.¹⁸

I když jak bylo zmíněno se u nás nevyskytuje pracoviště, které by zkoumalo výhradně učebnice. Na univerzitách existují centra pedagogického výzkumu, které mají za cíl více propojit výzkumnou činnosti pedagogicky a psychologicky zaměřených kateder navzájem a zapojit oborové didaktiky z jiných kateder.¹⁹

¹⁵ PRŮCHA, Jan: *Učebnice pod Lupou*. Brno 2006. s.10.

¹⁶ GRACOVÁ, Blažena: *Obraz období socialismu*, s. 189, 2016.

¹⁷ JANKOVÁ, Julie: *Místo pramenů a úloh v českých a zahraničních učebnicích a ve výuce dějepisu*. Ostrava 2022. (disertační práce)

¹⁸ ČERVENKOVÁ, Daniela: *Prezentace náboženství v současných českých učebnicích dějepisu, přírodopisu a občanské výchovy*. Olomouc 2023. (magisterská diplomová práce)

¹⁹ Ostravská Univerzita pedagogická fakulta: *Centrum pedagogického výzkumu*. In: <https://pdf.osu.cz/cpv/> [cit. 10. 4. 2024].

2.4 Výzkum učebnic ve světě

Výzkum učebnic ve světě má na rozdíl od našeho prostředí tradici a bohatou historii. Instituty věnující se výzkumu učebnic jsou v západní společnosti normou například v Německu sehrává klíčovou roli George Leibniz Institute for Educational Media. Tento institut se specializuje na analýzu učebnic, a to nejen německých. Jeho činnost zahrnuje komparativní studie učebnic a pořádání mezinárodních seminářů. Kromě toho institut disponuje rozsáhlou knihovnou odborných prací věnovaných výzkumu učebnic, která je rovněž dostupná online.²⁰ V Německu existuje několik institucí s podobným cílem, jejichž primárním úkolem je aktivně předcházet národním předsudkům. Důležité je zmínit, že tento institut dvakrát ročně vydává časopis: "Internationale Schulbuchforschung / International Textbook Research", ve kterém prezentuje a sdílí nové poznatky v oblasti výzkumu učebnic.²¹

Výzkum a teorie učebnic jsou také rozvinuty ve skandinávských zemích. V Švédsku funguje jako hlavní pracoviště Institute for Educational Text Research. Ve Finsku se výzkum učebnic provádí na pedagogických fakultách univerzit v Joensuu a v Turku. Estonsko se věnuje pedagogickému výzkumu prostřednictvím výzkumného centra pro analýzu učebnic na univerzitě v Tartu.²²

Jednotlivé výzkumy učebnic nemusí končit na státní úrovni. Existují mezinárodní organizace, jednou z těchto organizací je IARTEM – nezisková a nezávislá organizace propojující výzkumníky zabývající se problematikou učebnic a vzdělávacích médií. Cílem IARTEM je nejen spojovat výzkumníky, ale také posilovat důraz na začleňování učebnic a jejich otázek do vzdělávání budoucích a současných učitelů.²³

Další důležitou organizací je UNESCO. Tato organizace má Mezinárodní síť pro výzkum učebnic, která hlavně sehrává důležitou informační roli a také vydává každý rok průvodce těmito výzkumy.²⁴

²⁰ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno 1998, s. 31.

²¹ George Eckert Institute: *Textbook and Curricula Collection*. <https://www.gei.de/en/institute/research-library/textbook-collection> [cit. 10. 4. 2024].

²² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média* s. 33.

²³ IARTEM: *About*. In: <https://iarthem.org/about/> [cit. 10. 4. 2024].

²⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. s. 36.

3 Analýza Učebnic

Práce analyzuje učebnice pocházející od tří různých nakladatelství, které jsou určeny pro žáky druhého stupně základní školy. Tyto učebnice jsou zkoumány jako historický pramen, což znamená, že nejsou posuzovány z didaktické perspektivy, ale spíše jsou porovnávány v rámci interpretace židovských dějin, které tyto učebnice prezentují. Práce provádí srovnání mezi učebnicemi od různých nakladatelství, které jsou určeny pro stejný ročník.

3.1 6. ročník

3.1.1 Fraus

Celkově se v učebnici vyskytují čtyři odkazy věnované problematice židovství. První zmínka o židovství zaznívá hned v úvodu do studia, kdy není vysvětleno, co židovství je, ale pouze fakt, že židé počítají jinak letopočty. Podruhé se k židovství dostáváme v kapitole: „Fénicie Kanaán a starověký Izrael“.²⁵ V této kapitole je židovské problematice věnována celá strana, která osvětluje vznik judaismu. Vysvětluje mimo jiné, z čeho judaismus vychází, jak se jmenuje jejich svaté písmo, prorok a modlitebna. Učebnice uvádí i deset nakázání, podle kterých židé žijí. O Tóře jako svatém židovském písmu se mluví pouze jednou, a to v úvodu. V druhém odstavci, který popisuje židovské svaté písmo už se pojednává o hebrejské bibli, což vede k vysvětlování, co je to bible a z čeho se skládá. Nový a Starý zákon. Chybí informace o tom, že židé Nový zákon neuznávají.

V závěrečném shrnutí pod kapitolou věnující se judaismu nacházíme tuto větu: "*Je to místo, kde se poprvé plně uplatnila myšlenka uctívat jediného boha. Jejím nositeli byli Izraelité. Svou kulturu a náboženství si udrželi do dnešních dnů.*"²⁶ tato věta může být interpretována jako implicitní návrh, že území dnešního Izraele historicky náleží výlučně židovskému národu.

Pro shrnutí každého velkého celku (období) je zde kapitola systematizace učiva, která shrnuje, co se probíralo v přechozích kapitolách. Systematizace učiva, která shrnuje

²⁵ Kolektiv autorů: *Dějepis 6: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 3. upr. vyd. Plzeň 2021. s.58.

²⁶ Tamtéž, s. 59.

období, do kterého spadá i vznik judaismu o něm nijak nepojednává. Budhismus je do systematizace učiva zařazen, ale judaismus ne.

Poslední odkaz na židovskou kulturu je v podkapitole: „Římané přebírali a dále rozvíjeli kulturu mnoha národů“.²⁷ V této podkapitole je židovství věnován krátký odstavec o 3 větách, které shrnují, co je judaismus, jak se jmenují věřící. Také to, že byl judaismus předkem křesťanství.

Židovská problematika je postavena do role podřadné a často je zmíněna v kontextu s křesťanstvím. Učebnice židovské písmo označuje jako Starý zákon anebo hebrejskou bibli. Slovo synagoga označení pro židovskou modlitebnu se v učebnici vyskytuje pouze jednou.

3.1.2 SPN

První informace, kterou získáváme o židovském národu, souvisí s jejich chápáním času, které zahrnuje i ostatní národy nebo komunity, jež měří čas odlišně než křesťanský svět. Již v úvodu je vysvětleno, proč tomu tak je: „... *pro národy, které neuctívaly nebo neznaly Krista, nebylo jeho narození považováno za významnou událost, a proto jejich letopočet nezačíná narozením Krista, ale jinou klíčovou událostí.*“²⁸ Následně učebnice pomocí grafu demonstruje, od kterého data a na základě jakých událostí židé počítají letopočty.

Druhá zmínka o judaismu se nachází v pod kapitole Palestina. První věta této podkapitoly zní: „*Palestina není ve starověku stát, ale oblast.*“²⁹ Což by mohlo být pochopeno jako návrh toho, že je Palestina dnes považována za plnohodnotný stát, i když Česká republika neuznává jeho existenci jako samostatného státu. Kapitola dále popisuje vznik judaismu a uvádí deset přikázání, kterými se toto náboženství řídí. Následně, v jedné z vět tohoto odstavce, se zmiňuje, že deset přikázání spolu s dějinami židovského národa jsou zapsány v Starém zákoně. I přesto, že judaismus neoznačuje svou posvátnou knihu jako Starý zákon.³⁰ Starý zákon je označení, které používají křesťané.

Autoři nechávají prostor starověkým židovským dějinám. a nedochází zde k zastíňování židovské kultury tou křesťanskou, i když se zde hovoří o Starém zákoně. Dějinám židů je v učebnici věnována celá stránka, přičemž jsou popsány i příběhy Davida a Šalamouna.

²⁷ Kolektiv autorů: *Dějepis 6: Hybridní učebnice*, s. 129.

²⁸ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 6: pravěk a starověk pro základní školy*. Praha 2015. s. 15

²⁹ Tamtéž, s. 57.

³⁰ Tamtéž, s. 57.

Kromě toho také příběh Babylonského zajetí a následného osvobození Kyrosem Velikým a je zmíněn Jeruzalém jako centrum státu. Učebnice dále podněcuje ke zkoumání jejich dějin prostřednictvím referátu.³¹

Závěrečný odstavec v podkapitole Palestina pojednává o osudu židů v prvním století, kdy se tato oblast stává římskou provincií. Poskytuje informace o názvu oblasti Judea a popisuje vzpuru, která vedla k rozptýlení židů mimo území Palestiny, známé jako diaspora. Poslední věty tohoto odstavce uvádějí: „*Monoteistické židovské náboženství mělo později obrovský význam, neboť z něj vzešla další dvě velká monoteistická náboženství – křesťanství a islám.*“³² Z toho vyplývá, že židovské náboženství sehrálo klíčovou roli a mělo značný vliv na následující období.

Na konci každé kapitoly je zahrnut slovníček, jenž slouží k vysvětlení pojmů, jež žáci během dané části učiva získali. V závěru kapitoly týkající se Palestiny jsou prezentovány dva termíny související s židovským národem. Prvním z nich je bible, kdy při vysvětlování pojmu bible uvádí: „*Starý zákon představuje posvátný text židovské víry, který byl sepsán židy.*“ Nicméně, není zdůrazněno, že židé sami tuto knihu neoznačují jako Starý zákon. Druhým termínem spojeným s judaismem je diaspora, což je správně interpretováno jako rozptýlení židů mimo území Palestiny.³³

Učebnice má centrální a okrajový oddíl. V okrajovém oddílu lze najít rozšiřující informace k danému učivu. V tomto oddílu se vyskytují dvě vyobrazení vázající se k židovské tematice. První ilustrace zobrazuje interpretaci antického umělce, jak si představoval jeruzalémský chrám, zatímco druhá ilustrace představuje reliéf zobrazující vojáky odnášející kořist z tohoto chrámu.³⁴

Poslední podkapitola, která pojednává o židech se nazývá: Počátky křesťanství. Křesťanství a židovství je zde porovnáváno v jeho podobnostech. Nacházíme zde větu: „*...nečinili Římané dlouho mezi křesťany a neustále se bouřícímu židy rozdíl, což k počátečnímu odporu vůči křesťanům a k jejich pronásledování přispělo.*“ Tato formulace by mohla naznačovat, že židovský národ byl zodpovědný za obtíže postihující křesťany.³⁵

³¹ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 6: pravěk a starověk pro základní školy* s. 58.

³² Tamtéž, s. 58.

³³ Tamtéž, s. 58.

³⁴ Tamtéž, s. 58.

³⁵ Tamtéž, s. 124.

Učebnice celkově věnuje židovské problematice jednu celou kapitolu, kde vysvětluje historii tohoto národa a jejich rozptýlení po světě. Druhá kapitola, zabývající se tématem židovství, je integrována do kontextu křesťanství, což může vyvolat dojem, že židovská problematika je postavena do podřadné role s lehce negativní konotací. Kapitola s názvem "Palestina" pojednávající o židovské problematice může způsobit zmatení ohledně současného statusu tohoto státu. Učebnice zobrazuje židovský národ spíše neutrálně, bez zjevné tendence k negativnímu ladění. Křesťanství nepřevažuje v každém kontextu, kde je židovství zmíněno. Za okrajem dokonce nacházíme reliéf, který znázorňuje vojáky, kteří odnáší kořist (v podobě menory) z dobytého jeruzalémského chrámu.

3.1.3 Nová škola

Učebnice věnuje značnou pozornost dějinám židovského národa, přičemž celá dvoustrana je zasvěcena kapitole nazvané "Starověká Palestina". V této části textu je popsán příchod Hebrejů, které učebnice prezentuje jako předky pozdějšího židovského obyvatelstva. Nejprve se učebnice zabývá historickými důkazy, které ukazují na existenci kmenů Hebrejů mezi kočovnými skupinami a později na Sinaji. Existuje pravděpodobnost, že se tyto Hebrejové usadili na území Egypta, možná dokonce jako zajatci, jak naznačují egyptské prameny, které poskytují informace o těchto kmenech.³⁶

Dále se v učebnici nachází malá podkapitola nazvaná "Usazení Hebrejů v Palestině". Tato část se zabývá obdobím, kdy se kmeny Hebrejů usadily na území Palestiny a toto území se jim stalo jejich vlastní. Podrobně je popsáno, jakým způsobem se tyto kmeny obživovaly a jak musely čelit bojům s kmenem Pelištejců, podle nichž dostala Palestina své jméno.³⁷

Další podkapitola se zabývá vznikem státu a jeho následným vývojem. Učebnice představuje proces sjednocení státu a připomíná významné postavy, jako je král David. Dále uvádí zajímavé pasáže o Davidovi z Bible. Následně informuje o jeho nástupci Šalomounovi a o rozdělení území na Judsko a Izrael po jeho smrti. Učebnice dále zkoumá zánik státu Izrael po nájezdech Asyřanů a zánik Judska po dobytí Jeruzaléma babylonským králem, který způsobil zničení jeruzalémského chrámu. Tento chrám byl následně obnoven, avšak opět zničen v době, kdy se oblast stala součástí Římské říše. Na

³⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila – FEJFUČOVÁ, Marie – KYŠUČAN, Lubor: *Dějepis 6: vzdělávací oblast Člověk a společnost: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. Pravěk, starověk*. Brno 2022 s. 54.

³⁷ Tamtéž, s. 34.

závěr podkapitoly je zmíněno, že navzdory těmto těžkým dobám židovský národ neztratil svou víru.³⁸

V rámci této velké kapitoly je také podkapitola, která se zabývá náboženstvím. Vysvětluje se zde, že Hebrejové vyznávali monoteistické učení a že jejich náboženství je známo jako judaismus. Dále učebnice pojednává o jejich posvátné knize, kterou nazývají hebrejskou bibli. Zdůrazňuje se, že tato kniha není bezprostředně označována jako Starý zákon, jak tomu je v křesťanském kontextu. Také je zmíněno, že hebrejská bible se skládá z pěti knih Mojžíšových, které obsahují také Desatero přikázání. Na závěr této části učebnice rovněž zmiňuje význam Mojžíše podle biblického vyprávění, kde je mu připisováno vyvedení židovského národa z egyptského otroctví.³⁹

Závěrečná část této kapitoly se zaměřuje na hebrejské písmo, které je prezentováno v učebnici jako jedno z nejdokonalejších v rámci starověku. Učebnice zde poskytuje ukázky hebrejského písma s cílem pomoci čtenáři lépe porozumět tomu, o čem se v této části hovoří.⁴⁰

V rámci této kapitoly, věnované starověké Palestině, jsou přítomny ilustrace související s židovskou problematikou. Mezi nimi se nachází zobrazení Jeruzalémského chrámu, mapa Palestiny s označením historických změn v tomto regionu a také ilustrace hebrejského písma, o němž je v kapitole rovněž pojednáváno.

Další zmínka o židovství se vyskytuje v kapitole, která pojednává o vládě císaře Nera. V této souvislosti je uvedena zajímavost, že v Palestině bylo Ježíšovo učení považováno za nebezpečné, což vedlo k jeho vydání Římanům a následnému odsouzení k trestu smrti ukřižováním.⁴¹ Tato pasáž představuje pozoruhodné tvrzení, které čtenářům poskytuje vhled do interpretace určitých událostí spojených s Ježíšem, avšak neklade přímou vinu na židy za jeho smrt. Místo toho se zaměřuje na jejich vnímání jeho učení a jeho následků.

Učebnice věnuje židovské problematice rozsáhlou kapitolu, která je dále strukturována do několika podkapitol, aby poskytla detailní pohled na nejstarší dějiny židovského lidu.

³⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, J. – FEJFUČOVÁ, M. – KYSUČAN, L.: *Dějepis 6: vzdělávací oblast Člověk a společnost*, s. 35.

³⁹ Tamtéž, s. 35.

⁴⁰ Tamtéž, s. 35.

⁴¹ Tamtéž, s. 106.

Dále pak se k židovské problematice dostává, když pojednává o ukřižování Ježíše. Nicméně, i přestože podává komplexní obraz, je zde zřejmá absence zmínky o rozptýlení židovského obyvatelstva, což může vést čtenáře k mylnému dojmu, že židovská přítomnost na daném území byla nepřetržitá až do současnosti. Učebnice však správně poukazuje na to, že židé neoznačují své posvátné texty jako Starý zákon, což je důležité zdůraznit.

3.1.4 Shrnutí společných znaků učebnic pro 6. ročník

Je pozoruhodné, jak se učebnice v tomto ročníku značně liší ve způsobu prezentace nejstarších dějin židovského národa. Každá z nich přináší poněkud odlišný pohled na tuto problematiku. Učebnice s názvem "Nová škola" věnuje dějinám starověké Palestiny samostatnou kapitolu, což činí i učebnice nakladatelství SNP, avšak ta podává podrobnější podkladové informace o této problematice, začínaje nejstaršími dějinami a osídlením kmenů. Neopomíná zmínky o kráľích Davidovi a Šalamounovi, ani o dobytí území Asyřany a babylonským králem, a dále informuje o událostech, které vedly k diaspoře, přičemž tento pojem důkladně vysvětluje. Naopak učebnice "Nová škola" tento termín nepoužívá a nevysvětluje jej. Učebnice Fraus se více zaměřuje na vysvětlení křesťanských dějin a křesťanství je zde prezentováno jako dominantní nad židovskou problematikou, což se odráží i v použití termínu "Starý zákon" pro označení hebrejské bible. Učebnice nakladatelství Fraus taky jako jediná označuje území starověké Palestiny jako starověký Izrael. Všechny tři učebnice věnují židovství samostatnou kapitolu a nabízejí čtenáři podrobný vhled do této problematiky.

3.2 7. ročník

3.2.1 Fraus

Učebnice začíná opakováním učiva z minulého školního roku, přičemž jedním z témat je i judaismus. V rámci tohoto opakování je studentům připomenuto, co judaismus obnáší, jaká je jeho posvátná kniha a na jakých zásadách je postaven (10 přikázání). Na této stránce lze rovněž nalézt dva obrázky, které ilustrují příběhy z biblického Starého zákona, jak je pojmenovává učebnice.⁴²

⁴² Kolektiv autorů: *Dějepis 7: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 3. upr. vyd. Plzeň 2021. s. 7.

Druhá zmínka o židovské problematice se objevuje v podkapitole nazvané "Neklidná provincie Judea". Učebnice zde reflektuje připojení židovského království k římské říši jako nové provincie, což vyvolalo nepokoje a zároveň posílilo očekávání příchodu mesiáše. Avšak, nadále se učebnice nevěnuje dalšímu vývoji této situace, místo toho se soustředí na vysvětlení rituálu křtu a jeho historického kontextu. Pozornost je dále zaměřena na zrození Ježíše a jeho životní příběh.⁴³

Celá kapitola nazvaná "V nejistém postavení v cizí zemi" podrobněji zkoumá židovskou problematiku v období středověku. Obsahuje citace z historických pramenů a reprodukce symbolů, jako je židovská hvězda, a obrazů ilustrujících židovské obyvatelstvo té doby. Kapitola začíná vysvětlením obtížné situace, které židé ve středověku čelili, a také poskytuje informace o jejich přítomnosti na českém území od 10. století.⁴⁴

V učebnici se objevuje výrok: „Židé byli ve středověké společnosti považováni za vrahy Ježíše, Bohem zavržený lid.“⁴⁵ Tento tvrzení je korektní, neboť nám poskytuje vhled do situace, v níž se židovská populace nacházela. Nicméně učebnice nereflktují tuto perspektivu a neposkytují žádné další informace či vyvrácení tohoto tvrzení, které by mohlo být doplněno o dnešní historické poznatky, že židovská populace není zodpovědná za úmrtí Ježíše.

Dále se učebnice zaměřuje na životní prostředí a obživu židovského obyvatelstva v tomto období, jakož to i na omezení a restriktce, kterým byli vystaveni. Učebnice reflektuje fakt, že židovské hospodářství zaměřené především na finanční a obchodní aktivity přineslo židovské komunitě určitou míru ekonomického zabezpečení a ochrany ze strany panovníka, avšak současně vyvolávalo nedůvěru a závist. Dále zmiňuje pověry, které obklopovaly židovskou komunitu, zejména v souvislosti s obviněními z čarodějnictví a rituálních vražd, které často vedly k perzekuci a trestu smrti.⁴⁶

V podkapitole nazvané "Pod nejistou ochranou panovníka" je zkoumáno postavení židovské populace na území Čech a jejich vztah k panovníkovi. Tento název kapitoly naznačuje, že židé platili vysoké daně za ochranu, ale tato ochrana nebyla vždy zaručena,

⁴³ Kolektiv autorů: *Dějepis 7: Hybridní učebnice* s. 8.

⁴⁴ Tamtéž, s. 70.

⁴⁵ Tamtéž, s. 70.

⁴⁶ Tamtéž, s. 70.

neboť panovníci často považovali židovskou komunitu spíše za majetek a poskytovali jim ochranu pouze v případech, když to bylo v jejich zájmu.⁴⁷

Poslední část uvnitř kapitoly, která zkoumá postavení židů ve středověku, nese název "Přes pronásledování si dokázali židé udržet svoje náboženství i kulturu." V této části učebnice detailně analyzuje náboženské a kulturní praktiky, které židovská komunita zachovávala. Zmiňuje se například rituál šabat a poskytuje jeho vysvětlení. Dále je popsána synagoga jako centrum židovského náboženského života a zdůrazňuje se význam vzdělání, které bylo pro židy významné.⁴⁸

Na této straně můžeme za okrajem najít různé doplňující informace, které se k židovské kultuře ve středověku vztahují. Hlavně jejich legendy například o Golemovi. Také je zde první zmínka o státu Izrael a také židovských stravovacích návycích. Každá kapitola končí shrnutím. Shrnutí na konci této kapitoly je takové: „*Židé si dokázali ve středověké Evropě udržet své náboženství a kulturu. Jejich odlišnost vedla k oddělení od většinové křesťanské společnosti, která na ně uvalila různá omezení.*“ Tato formulace je značně provokativní, neboť kapitola nereflexuje fakt, že židé byli segregováni do oddělených oblastí, ani nezmiňuje klíčové pojmy jako ghetto a pogrom, které jsou důležité pro pochopení židovského postavení ve středověku.⁴⁹

Učebnice se věnuje židovské tematice převážně v rámci jedné kapitoly, s dalšími odkazy na židovské aspekty v několika podkapitolách, konkrétně v částech týkajících se opakování učiva a počátků křesťanství. Nicméně, židovská problematika je zde prezentována převážně negativně. V kapitole zaměřené výhradně na středověké židovstvo učebnice analyzuje postavení tohoto etnika, avšak se zřetelem k absenci termínů jako je ghetto či pogrom, které by podrobněji osvětlily židovskou situaci. Zastoupení židovské historie v učebnici je omezené a představuje se převážně v negativním světle. Učebnice jako jediná informuje o tom, co je to šabat.

⁴⁷ Kolektiv autorů: *Dějepis 7: Hybridní učebnice*. s. 71.

⁴⁸ Tamtéž, s. 71.

⁴⁹ Tamtéž, s. 71.

3.2.2 SPN

V učebnici je problematika židovství prezentována opakovaně, přičemž první zmínka o ní se objevuje v kapitole nazvané "Opakování z minulého roku".⁵⁰ Zde je jí věnována jedna věta popisující židovskou historii. Učebnice zdůrazňuje potřebu, aby si žáci tuto problematiku osvojili. Pod touto kapitolou se nachází sekce otázek, které slouží k opakování učiva. Jedna z těchto otázek se zabývá judaismem, ale v rámci této otázky je židovství pojato jako druhořadé, neboť učebnice klade důraz na společné rysy s křesťanstvím.⁵¹

V podkapitole Křížové výpravy autor píše o provincii Judea též zvané Palestina. Učebnice dále připomíná žákům historii této oblasti ve dvou větách: „*Při opakování na začátku roku jste si připomněli, co o této oblasti víte: pocházel odtud Ježíš a vzniklo tu křesťanství. Pro křesťany byla proto některá místa v Palestině posvátná...*“.⁵² Z této pasáže jasně vyplývá, že učebnice neviduje přítomnost židovského obyvatelstva v této oblasti. Jak již bylo zmíněno, kapitola se zabývá křížáckými výpravami, což vede k pokusu učebnice zdůvodnit tyto výpravy prostřednictvím historie křesťanské tradice.

Další reference na židovskou problematiku se objevuje v okrajové doplňující sekci učebnice. Zde je obsažen text s názvem "Dějiny Židů I", který se zabývá situací Židů na počátku středověku. V tomto textu je popsáno, jaké postavení židovská komunita tehdy měla, a také to, že se židé živilí obchodnictvím a bankovníctvím a jaký postoj zaujal papež Řehoř Veliký k židovskému lidu v 6. století.⁵³

První zmínka o přítomnosti židů na českém území je uvedena v okrajové pasáži, která pojednává o příběhu židovského kupce Ibrahima Ibn Jakuba, který napsal o Praze ve svém cestopise.⁵⁴

Židovské obyvatelstvo v období středověku je představeno v kapitole nazvané "Obyvatelé měst a správa města", která se zabývá strukturou měst v té době. Židům se věnuje odstavec, který popisuje jejich životní podmínky, včetně podrobení se zvláštním právním ustanovením a života v oddělených sektorech, nazývaných ghetta. Poprvé se v této souvislosti objevuje termín ghetto. Další informace uváděné v odstavci zahrnují, že

⁵⁰ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 7: středověk a raný novověk pro základní školy*. Praha 2007. s. 13.

⁵¹ Tamtéž, s. 14.

⁵² Tamtéž, s. 43.

⁵³ Tamtéž, s. 45.

⁵⁴ Tamtéž, s. 57.

židé byli přímými poddanými krále a měli jeho ochranu.⁵⁵ Tomu proč židé museli žít v ghettech a také jak moc byl jejich život segregován od ostatních obyvatel a proč se věnuje rozšiřující text za okrajem. V okrajové sekci také můžeme najít čtyři odkazy motivující k samostudiu židovských dějin.

V závěru každé podkapitoly se nachází seznam pojmů, které žák získal během studia daného tématu. V podkapitole zabývající se městy ve vrcholném středověku se ve slovníčku vyskytují dva pojmy spojené s židovskou problematikou. Prvním z nich je "ghetto". Tento pojem je v učebnici správně definován také upozorňuje na to, že tento termín není výhradně spojován s židy. Druhým pojmem je "pogrom", definovaný jako "*hromadná násilná akce proti nějaké skupině osob, nejčastěji proti židům*"⁵⁶, což je rovněž správně interpretovaný výraz. Odkaz na židovskou problematiku je v tomto kontextu na místě, neboť v historii našeho území se pogromy převážně vztahovaly právě k židovské komunitě.

Učebnice vydavatelství SPN poskytuje doplňkové informace v okrajových sekcích. Jedním z opakujících se témat, která zde jsou zahrnuta, jsou Dějiny židů. Tyto dějiny jsou prezentovány formou pěti vstupů umístěných za okrajem textu, přičemž každý z těchto vstupů mapuje židovské dějiny v době, o které daná kapitola pojednává. V rámci této práce proto vzniká potřeba tyto informace, i když v učebnici prezentovány jako doplňkové, podrobněji prozkoumat.

Dějiny Židů III. Tato rozšiřující podkapitola je začleněna do učebnice v rámci kapitoly zabývající se Pyrenejským poloostrovem během vrcholného středověku. Tento text reflektuje život židovské populace na daném území v období arabské vlády, a následně jejich zásadní proměny po opětovném dobytí tohoto regionu španělskými katolíky. Během období arabské nadvlády židé rozvíjeli svou kulturu a prosperovali, avšak návrat španělské vlády vedl v roce 1492 k vyhnání židovské populace z tohoto území a jejich následnému rozptýlení do jiných zemí.⁵⁷

Dějiny Židů IV. V dané pasáži je popsána situace židovské populace v českých zemích a jejich postavení v období vrcholného středověku. Učebnice podává vysvětlení o postavení židovského obyvatelstva jako přímých poddaných krále, což jim zajišťovalo

⁵⁵ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 7: středověk a raný novověk* s. 75.

⁵⁶ Tamtéž, s. 77.

⁵⁷ Tamtéž, s. 86.

určitou míru ochrany, avšak současně byli povinni odvádět vysoké daně. I přesto, že je zdůrazněno, že židé měli ochranu ze strany krále, učebnice nezapomíná ukázat, jak králové využívali pogromy k vlastnímu prospěchu. Odstavec končí zmínkou o největším pogromu roku 1389, který vedl k téměř úplné destrukci židovské čtvrti. Učebnice se zdržuje od idealizace panovníků českých zemí jako ochránců židovské populace a spíše objektivně reflektuje oba aspekty vztahu mezi panovníkem a židy.⁵⁸

Dějiny židů V. Poslední pasáž této série se zaměřuje na situaci židů v českých zemích během 15. a 16. století. Zvláštní pozornost je věnována období vlády Rudolfa II., který dokonce měl na svém dvoře žida a osobně se setkal s hlavním pražským rabínem. Tento akt byl v té době nevídaný, neboť české stavy usilovaly o vyhnání židů z královských měst, což se většinou podařilo, s výjimkou Prahy a Kolína.⁵⁹

Celkově lze pozorovat, že učebnice věnuje židovské problematice podrobnou pozornost, avšak tato informace je prezentována pouze v okrajové části materiálu. V rámci této sekce jsou poskytovány detailní informace o židovském obyvatelstvu v daném historickém období. V hlavní části textu jsou zmínky o židech relativně omezené. Nicméně, učebnice se snaží podnítit žáky k samostudiu této problematiky, přičemž připomíná židovské pověsti a prostřednictvím dodatečných informací v okrajových sekcích se poskytuje podrobnější vhled do historie tohoto národa.

3.2.3 Nová škola

První zmínka o judaismu v učebnici se objevuje v kontextu opakování, konkrétně v rámci tabulky. Zde je uvedena reference na starověkou Palestinu, včetně informací o přítomnosti tohoto náboženství a dominantního panovníka té doby, spolu s geografickou lokalizací tohoto území.⁶⁰

Druhá zmínka o judaismu v učebnici se objevuje v kapitole zaměřené na Křesťanství, kde je podrobně vysvětleno historická návaznost mezi těmito dvěma náboženstvími. Následně, v doplňující sekci, je prezentován příběh ukřižování Ježíše, kde je zdůrazněno zapojení židovského obyvatelstva do této události.⁶¹

⁵⁸ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 7: středověk a raný novověk* s. 103.

⁵⁹ Tamtéž, s. 140.

⁶⁰ PECHNÍK, Ondřej – PRÁTOVÁ, Karla – VYKOUPIIL, Libor: *Dějepis 7: středověk, počátek novověku: pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno 2020-2023. s. 6.

⁶¹ Tamtéž, s. 15.

V podkapitole židé, která je uvedena v kontextu středověkých měst, je nastíněna situace židů v těchto městech. Nachází se zde tento odstavec: „*Zvláštní skupinu městských obyvatel tvořili židé, kteří žili ve vlastních ulicích a čtvrtích. Měli kulturu velmi odlišnou od středověké křesťanské společnosti.*“⁶² Tento popis by mohl vést k nesprávné interpretaci, že židovská komunita záměrně vyhledávala oddělení, což je zjednodušený výklad situace. Dále, text nepoužívá termín "ghetto", který by lépe vystihoval specifický kontext, ve kterém se židovská komunita ve středověku nacházela.⁶³

Učebnice zdůrazňuje, že židé byli nespravedlivě obviňováni ze smrti Ježíše a uvádí to jako hlavní motiv pro nenávisť vůči tomuto národu. Dále detailně vysvětluje, jakým způsobem se židé živili a proč. V závěrečném odstavci se pak zabývá projevy nenávisť v podobě pogromů. Učebnice korektně definuje pojem pogrom a zmiňuje, že židé, v důsledku těchto událostí, se stali přímými poddanými krále, který je chránil, ovšem na oplátku vybíral vysoké daně.⁶⁴

V učebnici lze nalézt jedno zobrazení, které se týká židovské problematiky, a to zobrazení žida, který poskytuje půjčky. Pod každou kapitolou je v učebnici zařazena sekce otázek, která má za cíl zopakovat obsah dané kapitoly; z pěti otázek se dvě týkají problematiky židů.

V učebnici je připomínána problematika židů pouze dvakrát, což naznačuje minimální zastoupení tématu židovství a židů ve středověkých dějinách. Jejich role je podrobněji zpracována pouze v kapitole věnované středověkým městům, avšak i zde se jedná o pouhou okrajovou zmínku. Židovská problematika tak není v učebnici podrobněji analyzována či diskutována.

3.2.4 Shrnutí společných znaků učebnic pro 7. ročník

V učebnicích sedmého ročníku se poprvé judaismus objevuje v sekci opakování, kde je žákovi připomenuto, co se naučil v předchozím školním roce. Učebnice reflektují událost ukřižování Ježíše a důsledné stigma, které se následně vztahovalo k židovskému národu. Všechny tři učebnice se také podrobněji židovství věnují v kontextu středověkých měst, buď v rámci celé kapitoly nebo pouze v jednotlivých odstavcích. Zde jsou podrobněji prozkoumány životní podmínky, společenské postavení a právní rámec, v němž se židé

⁶² PECHNÍK, O. – PRÁTOVÁ, K. – VYKOUPILOV, L.: *Dějepis 7: středověk, počátek novověku* s. 58.

⁶³ Tamtéž, s. 58.

⁶⁴ Tamtéž, s. 58.

nacházeli v rámci království, včetně jejich statusu jako přímých poddaných krále, kterým bylo přikládáno riziko významných finančních závazků výměnou za nejistou míru ochrany.

Učebnice vydavatelství SPN rozšiřuje pohled na dějiny židovského lidu prostřednictvím sérií doplňujících vstupů, které jsou umístěny v okrajových částech materiálu. Tím přibližuje nejen situaci židovského obyvatelstva na území Čech, ale i v jiných zemích, jako je například Španělsko. Učebnice od vydavatelství Fraus a Nová škola se tématu židovské problematiky věnují pouze v omezeném rozsahu, přičemž opomíjejí pojmy jako je ghetto a pogrom, které by lépe charakterizovaly situaci židovského lidu ve středověku.

3.3 8.ročník

3.3.1 Fraus

Učebnice se poprvé zmiňuje o židovském obyvatelstvu v části opakování, kde je zdůrazněno, že si židé úspěšně udrželi svou kulturu a náboženství ve středověku⁶⁵. Druhá zmínka o židech je pak uvedena v citaci historického pramene, kde se pojednává o morové epidemii, přičemž je zdůrazněno vysoké množství židů, kteří v důsledku této nákazy zemřeli.⁶⁶

Třetí zmínkou je pak kapitola nazvaná "Cesta z Ghetta", která se hlouběji zabývá židovskou problematikou v daném historickém období. V její úvodní části se objevuje citace veřejného projevu katolického kněze, který vyjadřuje sympatie ke židovskému národu a ostře odmítá nenávistné projevy ze strany katolického obyvatelstva vůči židům. Tento úryvek zřejmě indikuje významný posun v postojích oproti středověkým stereotypům.⁶⁷

Následující podkapitola na této stránce nese název "Postupné zrovnoprávnění židovského obyvatelstva." Učebnice v úvodních řádcích přibližuje období vlády Josefa II., během něhož došlo k odstranění povinnosti židovské populace nosit Davidovu hvězdu a nahrazení hebrejštiny němčinou v židovských školách. Dále je zdůrazněno, že židé byli od roku 1848 oprávněni usazovat se mimo ghetta a získat přístup k dalším výsadám, jako

⁶⁵ Kolektiv autorů: *Dějepis 8: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 3. upr. vyd. Plzeň 2021. s. 6.

⁶⁶ Tamtéž, s. 11.

⁶⁷ Tamtéž, s. 108.

je vzdělávání, podnikání a zakládání podniků. Nicméně úplné občanství a plné zrovnoprávnění jim bylo poskytnuto až v roce 1867.⁶⁸

Následující podkapitola v rámci této kapitoly se nazývá "Češi a Němci židovského vyznání." Učebnice zde zdůrazňuje významný přínos židovského obyvatelstva k prosazování českých politických cílů a také k českému podnikání, protože se mnozí z nich přihlásili k českému občanství. Zvláštní pozornost je věnována židovskému zakladateli Lidových novin v Brně, což bylo město s výrazným německým osídlením. Zjištění naznačují, že pouze malé procento židů preferovalo německé občanství. Podkapitola končí konstatováním, že čeští i němečtí židé v habsburské monarchii usilovali o plné začlenění do většinové společnosti s nadějí, že to odstraní veškeré předsudky vůči nim. Tato závěrečná poznámka naznačuje, že i přes získání plných občanských práv, židovské obyvatelstvo stále čelilo negativním předsudkům a diskriminaci ve společnosti.⁶⁹

Poslední sekce na této dvojstraně, věnovaná židovské problematice, se nazývá: "Od středověkých předsudků k novodobému antisemitismu." V této sekci se popisuje přeměna pověr a předsudků o židech, které se v průběhu středověku ujaly do novodobé podoby, zejména v souvislosti s národnostním a politickým soupeřením. Učebnice dále vysvětluje důvody této transformace v českých zemích, a to přičítá modernizaci světa spojené s řadou problémů, včetně hospodářských krizí, během nichž byli židé často obviňováni z ekonomických problémů, což vyvolalo rasovou nenávist vůči nim, někdy i vedoucí k násilným projevům. Učebnice také uvádí, že antisemitismus postihl i ty, kteří sami nebyli židé, jako je například Tomáš Garrigue Masaryk, který se postavil proti pověrám o rituálních vraždách, které měli židé vykonávat. Sám se pak stal cílem antisemitských útoků, což ilustruje na příkladu karikatury rasisticky zaměřené proti němu.⁷⁰ Učebnice nezmiňuje, že šlo o Hilsneriádu.

Dvoustrana věnovaná židovské problematice obsahuje osm obrázků, které poskytují vizuální podporu textu. Mezi tyto obrázky patří zobrazení synagogy a karikatura Tomáše Garrigue Masaryka zobrazujícího jej jako rabína, doplněná aktivizačním textem, který žáky podněcuje k zamyšlení nad významem tohoto zobrazení. Kromě toho se na stránce nachází historická fotografie židovských dětí v koncentračním táboře, která slouží k

⁶⁸ Kolektiv autorů: *Dějepis 8: Hybridní učebnice* s. 108.

⁶⁹ Tamtéž, s. 108.

⁷⁰ Tamtéž, s. 109.

ilustraci vysvětlujícího textu o antisemitismu. Obrázky dále zahrnují portréty významných osobností židovského původu a mapu ghetta Josefov v Praze.⁷¹

Učebnice se věnuje židovství v samostatné kapitole, která se snaží podrobně shrnout situaci židovského obyvatelstva v daném historickém období. Kromě této kapitoly jsou židovská témata zmíněna v učebnici ještě dvakrát na okrajových místech. V dané kapitole jsou ilustrace, a citace z historických pramenů, které mají za cíl čtenářům přiblížit danou dobu. Termín "ghetto" je vysvětlen a doplněn o kontext. Učebnice však nenabízí žádnou zvláštní sekci o židovské problematice v rámci opakování daného období, kde byla tato problematika zahrnuta. Celkově se učebnice vyjadřuje k židovství neutrálně a odsuzuje antisemitismus jako formu rasismu.

3.3.2 SPN

Učebnice přináší opakování z minulého ročníku formou otázek, které se dotýkají různých témat, včetně otázek týkajících se židovského obyvatelstva. Kromě toho i v tomto ročníku pokračuje učebnice ve své rozšiřující sérii dějin židů, kterou je možné nalézt v okrajových poznámkách.

Dějiny Židů I. nás zavádějí do problematiky proměn postavení židovského obyvatelstva v průběhu 18. století. Text začíná zmínkou o snaze panovníků o regulaci nárůstu židovské populace prostřednictvím zákona, který umožňoval zakládání rodiny pouze prvorozeným potomkům. Následuje exkurz do vlády Marie Terezie, která se snažila o vyhoštění židů, avšak tato iniciativa musela být rychle zavržena kvůli významným ekonomickým dopadům, jež si panovnice nemohla dovolit. Další část textu přináší podrobné vysvětlení situace za vlády Josefa II., který vydával speciální toleranční patenty pro židovské obyvatelstvo a zrušil omezení, jež je oddělovala od většinové společnosti, jako například nošení speciálních odznaků či zákazy vycházení během křesťanských svátků. Učebnice zdůrazňuje, že celkově se postavení židovského obyvatelstva koncem 18. století začalo zlepšovat, což ilustruje možností navštěvování křesťanských škol a univerzit. Závěr textu se zabývá faktem, že Josef II. zaváděl židům vojenskou povinnost, což symbolizovalo důvěru v jejich schopnost nosit zbraň. I přes tyto známky pokroku však některá omezení přetrvávala, jako například povinnost žít v ghettech, jak bylo uvedeno na začátku textu.⁷²

⁷¹ Kolektiv autorů: *Dějepis 8: Hybridní učebnice*, s. 108–109.

⁷² VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 8: novověk pro základní školy*. Praha 2014. s. 41.

Druhý Židů II., umístěný v kapitole "Mezi Vídeňským kongresem a revolucí 1848", reflektuje proces jejich postupného začlenění do většinové společnosti během 19. století. Zákon z roku 1867, který prohlašoval rovnost před zákonem pro židy a ostatní občany, toto začlenění formálně potvrdil. Pozoruhodným jevem, který učebnice zmiňuje, je germanizace židovské populace. Tento proces je vysvětlen jako snaha židů integrovat se do vyšších vrstev společnosti, přičemž se přikláněli k němčině jako preferovanému jazyku, protože ji považovali za bližší svému jazykovému projevu než češtinu.⁷³

Třetí část dějin židů se zabývá Dreyfusovou aférou ve Francii. Učebnice se v této sekci snaží ukázat, že i přes formální rovnost židů před zákonem se stále objevovala antisemitská hnutí. Aféra, která dosáhla vrcholu obviněním židovského kapitána ze špionáže pro Německo, byla vysoce kontroverzní událostí, která vyvolala širokou debatu. Nakonec byl obviněný rehabilitován, ale přesto tato událost odhalila, že přestože jsou židé právně rovni, jejich identita může být použita jako prostředek k jejich obvinění. Učebnice dále analyzuje, jak Dreyfusova aféra posílila pocity nejistoty mezi židovskou komunitou a vedla k formování sionismu, což učebnice následně vysvětluje.⁷⁴

Poslední část této série, nazvaná Dějiny židů IV, se zaměřuje na událost známou jako Hilsneriáda, podobně jako Dreyfusova aféra ve Francii. Jednalo se o zinscenovaný proces proti Leopoldu Hilsnerovi v Čechách, který byl obviněn z rituální vraždy mladé dívky. Učebnice poukazuje na další projev antisemitismu na tomto konkrétním příkladu. Později byl obviněný rehabilitován a zproštěn viny. Mezi zastánci jeho nevin byl také Tomáš Garrigue Masaryk, což představuje uzavření této série.⁷⁵

V učebnici je dále reflektována role židů ve shrnutích, které se zaměřuje na druhou polovinu 19. století. Shrnutí naznačuje, že iniciativa různých společenských skupin směřující k rovnoprávnosti začala formovat současnou společnost, kde jsou zmíněni jako jedna z těchto skupin právě židé.⁷⁶

Hlavní text neposkytuje detailní informace o židovském obyvatelstvu. Zmínky o židovské historii se objevují v úvodu a poté se hlavní text věnuje židovské problematice až v druhé polovině 19. století, avšak významné pojmy, jako je antisemitismus, jsou vysvětleny. Detailní informace jsou obsaženy v rozšířené sérii čtyř vstupů, která se zabývá dějinami

⁷³ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 8: novověk*, s. 69.

⁷⁴ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 8: novověk*, s. 106.

⁷⁵ Tamtéž, s. 122.

⁷⁶ Tamtéž, s. 107.

tohoto národa, a dokonce vysvětluje pojem sionismus a jeho vývoj. I přesto, že učebnice není bohatá na obrázky, obsahuje dva, které se věnují židovské problematice: první zobrazuje židovský pohřeb a druhý zahrnuje dobovou fotografii kapitána Dreyfuse.

3.3.3 Nová škola

V učebnici je první zmínka o židovství zařazena do kapitoly, která představuje vládu Josefa II. a jeho tzv. toleranční patent. Text nejprve definuje, co tato legislativa znamenala, a následně uvádí doplňující informace. Doprovodný text psaný kurzívou se zaměřuje na situaci židovského obyvatelstva během vlády Josefa II., který vydal zvláštní patent, jenž zrušil některá omezení. Učebnice zdůrazňuje, že přestože tento patent znamenal určitý pokrok, neznamenal úplné zrovnoprávnění židů s ostatními členy společnosti. Podrobně je popsáno, jaké výhody patent židům přinesl, například přístup k vzdělání a možnost vykonávat různá řemesla. K doprovodnému textu je také zařazena ilustrace, která se týká židovské problematiky, konkrétně zobrazení židovského pohřbu.⁷⁷

Druhá zmínka o židovství se objevuje v kapitole, která se zaměřuje na proměny společnosti v druhé polovině 19. století. Židé jsou v této kapitole podrobněji analyzováni v samostatné podkapitole, která mapuje změny v jejich společenském postavení. Učebnice zdůrazňuje, že společnost se snažila integrovat židy do sociálního a ekonomického života. Avšak někteří jedinci se postavili proti této integraci a z obav z údajného židovského vlivu a údajného morálního úpadku přenesli středověké pověry do moderní doby, což vedlo k rozvoji antisemitismu. Antisemitské postoje obviňovaly židy z údajného hledání světové dominance a z údajného znevažování morálky. V textu se rovněž vyskytuje termín "pogrom", který je důkladně vysvětlen. Pojem antisemitismus je čtenáři rovněž přiblížen na konkrétním příkladu.⁷⁸

Třetí a poslední zmínka o židovství se objevuje v kapitole, která se zaměřuje na osobnost Tomáše Garrigue Masaryka. V rámci doplňujícího textu na konci stránky, napsaného kurzívou, je analyzován případ Hilsneriády, ve kterém Tomáš Garrigue Masaryk obhajoval židovského mladíka. Tento text zdůrazňuje, že případ, kdy byl židovský mladík obviněn z rituální vraždy a tato událost byla široce diskutována v novinách, nebyl

⁷⁷ ČAPKA, František – VYKOUPILOV, Libor: *Dějepis 8: vzdělávací oblast Člověk a společnost: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. Novověk*. Brno 2020. s. 28.

⁷⁸ Tamtéž, s. 76.

ojedinělý v českých zemích. Byl to jasný projev antisemitismu, který se v té době projevoval i v dalších zemích Evropy.⁷⁹

Učebnice se v daném historickém období věnuje židovské problematice jen velmi zběžně. Celkem se zde objevují pouze tři zmínky, z nichž pouze jedna je začleněna do hlavního textu; zbytek je prezentován v kurzívě jako doplňující informace k probírané látce. Není zde výslovně uveden rok či skutečnost, že židé získali plné zrovnoprávnění před zákonem. Spíše se zmiňuje snaha společnosti o jejich začlenění. Učebnice se však detailněji zabývá vysvětlením pojmu antisemitismus a poprvé používá termín pogrom. K židovské problematice jsou zde přiloženy dva obrázky: jedna zobrazuje židovský pohřeb a druhý zachycuje malbu židovské radnice z 19. století.

3.3.4 Shrnutí společných znaků učebnic pro 8.ročník

V osmém ročníku se problematika židovství věnuje jen sporadicky. Učebnice Fraus jako jediná věnuje samostatnou kapitolu židovské problematice v daném časovém období. Nová škola a SPN tento aspekt řeší okrajově, především v kontextu vysvětlení společenských a historických událostí druhé poloviny 19. století. Učebnice SPN pak nabízí rozsáhlejší informace o dějinách židovského obyvatelstva prostřednictvím sérií doplňujících textů.

Společným znakem všech tří učebnic je věnování pozornosti Josefu II. a jeho patentu, který zrušil některá omezení pro židovské obyvatelstvo. Dále se všechny tři učebnice zabývají Hilsneriádou v Čechách a zapojení Tomáše Garrigue Masaryka jako projevem antisemitismu, a tento pojem je vysvětlen v každé z nich. Učebnice Fraus věnuje antisemitismu zvláštní podkapitolu v hlavním textu, zatímco SPN zmiňuje antisemitismus v doplňujících vstupech a přidává i příklad z Francie v podobě Dreyfusovy aféry.

Zajímavé je, že učebnice Fraus uvádí, že většina židovského obyvatelstva se hlásila k českému občanství, zatímco učebnice SPN interpretuje situaci opačně, tvrdíce, že židé preferovali německé občanství s cílem zapojit se do vyšších vrstev společnosti.

⁷⁹ ČAPKA, František – VYKOUPILOV, Libor: *Dějepis 8: vzdělávací oblast Člověk a společnost*, s. 86.

Ilustrace týkající se židovské problematiky jsou také zahrnuty v učebnicích, z nichž dvě představují obrazové vyobrazení židovského pohřbu, zatímco další ilustrace se od sebe liší v jednotlivých učebnicích.

3.4 9.ročník

3.4.1 Fraus

První zmínka o židovském obyvatelstvu se nachází v kapitole pojednávající o Československu a jeho politice multikulturalismu. Mezi národnostními skupinami uvedenými v této politice jsou i židé, kteří měli v rámci ČSR rovná práva jako ostatní obyvatelé.⁸⁰

Další odkaz na židy se objevuje v kapitole věnované nástupu nacismu a jeho ideologii. Detailněji se problematice židů věnuje v podkapitole nazvané "Nacistická ideologie – rasismus", kde jsou uvedeny tři paragrafy norimberských zákonů. Tyto paragrafy zakazovaly židům uzavírat sňatky s osobami německého původu, a to i pohlavní styk. Poslední paragraf pak stanovil zákaz zaměstnávání německých žen mladších 45 let židy. Text dále pokračuje popisem postupného omezení práv židovského obyvatelstva a jejich vyloučení ze společnosti. Učebnice rovněž zmiňuje, že tyto zákony a omezení vedla k násilným pogromům, které vrcholily událostmi Křišťálové noci v roce 1938. Popisuje, jak během této události docházelo k útokům na synagogy a vraždění židů. Důraz je kladen na to, že tento násilný postup se netýkal pouze židovské komunity, ale také dalších skupin, jako byli homosexuálové a tělesně postižení. Tato kapitola obsahuje také ilustrace související s uvedenou problematikou, včetně fotografie, která dokumentuje poničený židovský obchod. Dále je zde zobrazena Davidova hvězda, s vysvětlivkou, že židé byli povinni nosit tento symbol v Německu a na územích okupovaných německými vojsky.⁸¹

Další kapitola, která reflektuje židovskou problematiku, se zaměřuje na charakter války během druhé světové války. V textu je zdůrazněno, že tento konflikt byl charakterizován vyhlazovacími snahami, přičemž význačnými prvky byly masové vraždy a existence koncentračních táborů. Učebnice dále uvádí cíle nacistů v této válce, mezi něž patřilo úplné vyhlazení ras, které byly nacistickým Německem považovány za nežádoucí. Mezi

⁸⁰ Kolektiv autorů: *Dějepis 9: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 3. upr. vyd. Plzeň 2021. s. 14.

⁸¹ Tamtéž, s. 31.

tyto rasy byla primárně zařazena židovská populace, avšak tento osud sdílely i další etnické a sociální skupiny.⁸²

V rámci této kapitoly je začleněna sekce nazvaná „Holocaust (ŠOA) – konečné řešení židovské otázky“, která detailněji zkoumá masovou genocidu židovského obyvatelstva. Tato část textu se zaměřuje na systematické vyvražďování židů, jak již název naznačuje. Učebnice uvádí hlavní organizátory tohoto „konečného řešení“, R. Heydricha a A. Eichmanna, ovšem opomíjí zmínit roli H. Himmlera, který hrál v tomto procesu rovněž významnou úlohu. Zde je popsán způsob prosazování této politiky na okupovaných územích, včetně vytváření ghatt a faktu, že po příchodu okupačních sil čekala smrt statisíce židů. Dále je popisován průběh transportů do vyhlazovacích táborů od roku 1941 a je zde zmíněno použití plynu k masovým vraždám. V učebnici se nachází také fotografie plynových komor, ve kterých k těmto vraždám docházelo. Učebnice rovněž detailně popisuje osud mrtvých těl a nezapomíná zmínit, že mnohé z obětí byly podrobeny lékařským experimentům před svou smrtí. Kromě toho uvádí počet obětí této tragédie a vysvětluje, co byly a kdy probíhaly pochody smrti. Zajímavé je, že ve svém nadpisu učebnice používá termíny jako "ŠOA" a "konečné řešení židovské otázky", avšak neuvádí dostačující vysvětlení těchto pojmů.⁸³

V této kapitole jsou prezentovány dvě historické fotografie. Jedna z nich zachycuje proces selekce vězňů v koncentračním táboře Osvětim, zatímco druhá fotografie dokumentuje plynovou komoru. Kromě toho je k dispozici mapa, na níž jsou zvýrazněna místa, kde se nacházely vyhlazovací a koncentrační tábory. V rámci rozšířených informací v okrajové části jsou rovněž zařazeny fotografie Osvětimi a Anne Frankové.⁸⁴

Další kapitola, která se věnuje židovské problematice, je zaměřena na události v Protektorátu Čechy a Morava za úřadování R. Heydricha. Této problematice je věnována speciální podkapitola nazvaná "Heydrich a konečné řešení židovské otázky v protektorátu". Učebnice informuje, že nástup R. Heydricha do role protektora znamenal zahájení procesu nazývaného "konečné řešení židovské otázky" na našem území. Terezín je v této souvislosti zmíněn jako hlavní židovské ghetto, kde byli židé shromažďováni před transportem do vyhlazovacích táborů. Učebnice poskytuje statistiky o počtu osob, které prošly Terezínem, a také o počtu zemřelých. Dále učebnice uvádí počty obětí v

⁸² Kolektiv autorů: *Dějepis 9: Hybridní učebnice*, s. 64.

⁸³ Tamtéž, s. 64.

⁸⁴ Tamtéž, s. 65.

různých fázích procesu "konečného řešení" a doplňuje je dobovou fotografií, která dokumentuje život v ghettu, ilustrací zachycující sprchy v Terezíně a citátem Adolfa Hitlera, který vyjadřuje jeho antisemitské postoje.⁸⁵

Učebnice stručně informuje o vzniku státu Izrael po druhé světové válce v kapitole nazvané "Asie a Blízký a Střední východ – změny ovlivňující i dnešní svět". Obsahuje pouze základní údaje o vzniku státu a uvedení roku jeho vzniku, s důrazem na fakt, že vznikl v důsledku rozpadu koloniální soustavy. Tato informace je doprovázena fotografickým záznamem vyhlášení vzniku státu Izrael a na okraji je zobrazen státní znak Izraele.⁸⁶

V rámci procesu s Rudolfem Slánským je v učebnici zmíněno, že ze 14 obviněných osob, 11 byli židé. Tato informace je však prezentována bez hlubšího rozboru či vysvětlení kontextu, který by mohl tuto informaci osvětlit.⁸⁷

Učebnice systematicky předkládá problematiku týkající se židovství v historických souvislostech. Zvláště se zabývá událostmi spojenými s ghettem Terezín a vyhlazováním židovské populace, přičemž je doplněna dobovými fotografickými záznamy, které mají lépe ilustrovat hloubku utrpení a atmosféru období. Detailně popisuje procesy masového vyvražďování židů, přičemž uvádí aktéry této systematické genocidy, avšak v tomto kontextu chybí zmínka o osobě H. Himmlera, který měl též významnou roli. Učebnice se také dotýká vzniku státu Izrael, avšak prezentuje pouze fakt jeho vzniku bez hlubší analýzy. Poslední zmínka spojená s židovskou tematikou se vyskytuje v souvislosti s procesem s R. Slánským, kde je uvedeno, že 11 ze 14 odsouzených bylo židovského původu, ovšem chybí bližší vysvětlení, zda tento fakt ovlivnil jejich odsouzení.

3.4.2 SPN

První zmínka o židovské problematice se objevuje v kapitole věnované nacismu, která důkladně analyzuje povahu tohoto ideologického směru a proces, jakým Adolf Hitler získal moc. Učebnice v tomto kontextu věnuje pozornost klíčové knize pro nacismus, *Mein Kampf*, a vysvětluje tři hlavní principy, jež tato kniha propaguje. Jedním z těchto principů je snaha o rasovou čistotu. Tento aspekt je dále rozvinut s důrazem na to, že židé

⁸⁵ Kolektiv autorů: *Dějepis 9: Hybridní učebnice*, s. 76.

⁸⁶ Tamtéž, s. 105.

⁸⁷ Tamtéž, s. 108.

byli vnímáni nacisty jako hlavní nepřatelé. Nacistický režim připisoval židovskému obyvatelstvu vinu za porážku v první světové válce a za ekonomické problémy země.⁸⁸

Podkapitola "Počátky pronásledování židů" poskytuje podrobný pohled na období, kdy židé byli systematicky vylučováni z veřejného života a podrobováni diskriminaci. Učebnice detailně popisuje restriktce, jimž byli židé podrobeni, včetně zbavení německého občanství a dalších omezení. Kromě toho nabízí fascinující analýzu dobové antisemitské propagandy prostřednictvím ilustrací doprovázejících text. Vedle toho se učebnice zmiňuje o metodách, jakými byly děti ve školách instruovány k nenávisti vůči této skupině, včetně používání stereotypů a symbolů, jako jsou velký nos a židovská hvězda, které byly spojovány s židovstvím a jeho údajným negativním vlivem na společnost. Tato podkapitola také pojednává o Norimberských zákonech, které legalizovaly diskriminaci židů, například jejich zbavení občanství a prohlášení za "méněcenné" jedince. Dále učebnice vysvětluje, proč bylo násilí páchané na těchto osobách bezrestné, z důvodu jejich zbavení státní ochrany prostřednictvím ztráty občanství. Zároveň se zde poprvé objevuje termín "konečné řešení židovské otázky", což odkazuje na plán nacistického režimu na vyhlazení židovské populace. Tímto způsobem je v podkapitole zdůrazněna významná role židů v kontextu perzekuce v období nacistického Německa. Termín: „Konečné řešení“ v tomto kontextu je referencí na ujednání nacistických předáků, která proběhla na konferenci ve Wannasee.⁸⁹

Norimberské zákony rovněž zakazovaly smíšená manželství a intimní vztahy, což ilustruje hlubokou degradaci, s níž byli židé vnímáni společností, jakožto pária až podřadní jedinci, nikoliv jako rovnocenní členové společnosti. Učebnice rovněž analyzuje, jak většinová společnost vnímala takové zákony a pronásledování židů, což je zřejmé z následujícího tvrzení: „*Většině Němců byl osud jejich židovských sousedů lhostejný, takže za něho nesou morální zodpovědnost*“⁹⁰ Tato formulace je problematická, a to, protože autorka zde předkládá generalizující hodnocení, které se neshoduje s názory odborné obce zabývající se problematikou kolektivní viny. Tento problém zkoumá diplomová práce K. Jägerové, která se věnuje právě této problematice. Analyzuje koncept viny a ve svých závěrech naznačuje komplexnost tohoto tématu a

⁸⁸ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 9: nejnovější dějiny pro základní školy*. Praha 2016. s. 31.

⁸⁹ Tamtéž, s. 33.

⁹⁰ Tamtéž, s. 34.

obtížnost dospět k jednoznačnému stanovisku.⁹¹ Učebnice jako prostředek vzdělávání by neměl předkládat čtenáři téma takto nejednoznačné a složité v podobě zjednodušené pravdy autorky.

Reference na židovskou komunitu se nachází v kapitole týkající se menšinové politiky v Československé republice, kde je zdůrazněno, že Československo bylo jediným evropským státem, který uznával židovskou národnost při sčítání lidu.⁹² Tento fakt je prezentován jako ukázka pokročilé úrovně menšinové politiky v rámci tohoto státu.⁹³

Další informace o židovské komunitě jsou zahrnuty v kapitole týkající se odstoupení pohraničních oblastí na základě Mnichovské dohody. Zde je pouze stručně zmíněno, že židovské obyvatelstvo projevovalo obavy z příchodu nacistických vojsk a jako reakci na tuto situaci opouštělo své domovy v pohraničních oblastech a hledalo bezpečí v českém vnitrozemí.⁹⁴

Velká sekce v učebnici, věnovaná židovské problematice, se nachází v kapitole "Zločiny proti lidskosti". Zde je zdokumentováno, jak některé státy využívaly války jako prostředek k systematickému vyvražďování celých etnických skupin, přičemž je poprvé použit termín "genocida". Židé jsou v této souvislosti uvedeni jako jedna z národností, které byly touto hrůzou postíženy. Dále sekce podrobněji vysvětluje podstatu koncentračních táborů a jejich fungování. Zvláštní pozornost je věnována židovské problematice v samostatné podkapitole nazvané "ŠOA – vyvražďování židů nacisty".⁹⁵

Tato část je strukturována do dvou hlavních oddílů. První část se zabývá situací do roku 1941, kdy učebnice přibližuje postupné vyčleňování židovské populace ze společnosti a rozličná omezení, která na ni byla uvalena. Chronologicky prezentuje opatření, jež nacisté používali k postupnému vytlačení Židů na okraj společnosti, počínaje norimberskými zákony a událostmi spojenými s křišťálovou nocí. Dále podrobněji rozvádí opatření, jež na ně byla uvalena, jako například povinnost nosit žlutou hvězdu pro snadnou identifikaci, zákaz vstupu do veřejných parků a konfiskace majetku.⁹⁶

⁹¹ JAGEROVÁ, Karolína: *Fenomén holocaust: otázka viny a odpovědnosti*. Liberec 2015. (magisterská diplomová práce), s. 82.

⁹² ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé?: *Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. s. 27.

⁹³ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 9: nejnovější dějiny* s. 39.

⁹⁴ Tamtéž, s. 47.

⁹⁵ Tamtéž, s. 70.

⁹⁶ Tamtéž, s. 71.

Druhou částí je sekce nazvaná "Konečné řešení židovské otázky". Tato část začíná na jaře roku 1941, kdy bylo rozhodnuto o úplné likvidaci a vyhlazení židovské populace, tj. bylo vyhlášeno "konečné řešení". Učebnice následně popisuje, jak takové "konečné řešení" probíhalo, včetně informací o tom, co bylo dovoleno židovským jedincům s sebou vzít, kdo byl určen k okamžité likvidaci a kdo měl šanci přežít, avšak za extrémně nelidských podmínek. V odborné literatuře se zmiňuje léto roku 1941, kdy Hitler vydal ústní příkaz k likvidaci židů a poté se tábory pro židy začaly proměňovat na vyhlazovací. Konference ve Wannasee, která se konala až 20.2. 1942 měla znovu potvrdit záměr „konečného řešení“ a koordinovat prostředky k jeho realizaci.⁹⁷

Dále učebnice uvádí informace o táboře Osvětim jako o největším vyhlazovacím táboře, a také popisuje podrobnosti o tom, jakým způsobem tyto lidé umírali a jak bylo s jejich těly zacházeno po smrti. V závěrečném odstavci učebnice se nachází informace o průběhu "konečného řešení" v jiných zemích. Jsou zde uvedeny příklady států, které aktivně usilovaly o záchranu svých židovských občanů, ale také jsou zmiňovány země, které podporovaly Německo v jeho snaze provést politiku konečného řešení. K dispozici jsou též údaje o počtu milionů židovských obětí, které zahynuly v těchto táborech.⁹⁸

V této kapitole je obsaženo mnoho vizuálního materiálu, který přibližuje židovskou problematiku během holocaustu. Mezi tímto materiálem nalezneme řadu dobových fotografií pořízených v koncentračních táborech, které zachycují jak tábory, tak i lidi, kteří v nich byli vězněni. Dále jsou zde zahrnuty portréty významných nacistických představitelů, kteří stáli za organizací a prováděním tohoto systematického vraždění. Mezi dalšími ilustracemi lze nalézt vyobrazení žluté Davidovy hvězdy, kterou museli židovští občané povinně nosit. V této kapitole je celkem deset ilustrací, které se zabývají tématem židovskou problematikou během holocaustu.⁹⁹

Další zmínka o židovské problematice se objevuje v kapitole, která se zabývá atentátem na R. Heydricha a jeho důsledky. Jedním z těchto důsledků bylo zvýšení a zintenzivnění transportů českých Židů a Romů do vyhlazovacích táborů jako odplata za tento atentát.¹⁰⁰

Následující rozsáhlejší kapitola, nazvaná "Židé za protektorátu", detailně zkoumá situaci židovské populace na území protektorátu Čechy a Morava. Zmiňuje, že ihned po převzetí

⁹⁷ JOHNSON, Paul: *Dějiny židovského národa* s. 474.

⁹⁸ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 9: nejnovější dějiny*. s. 72.

⁹⁹ Tamtéž, s. 73.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 85.

českého území Německem začaly platit norimberské zákony, stejně jako na ostatních územích okupovaných Německem. Učebnice rovněž upozorňuje, že Češi nebyli považováni za "čistou" rasu, což vedlo k tomu, že neexistoval trest za smíšená manželství. Nicméně byl zde stále silný tlak na jedince, aby se vzdali svých židovských partnerů.¹⁰¹

Učebnice podává popis průběhu tzv. "konečného řešení židovské otázky" na našem území. Zmiňuje, že první transporty směřovaly do vyhlazovacích táborů téměř okamžitě po nástupu Reinharda Heydricha do funkce protektora. Dále se věnuje ghettu Terezín, které se stalo dočasným přechodným místem pro mnoho židovských obyvatel před jejich deportací do vyhlazovacích táborů, zejména do Osvětimi. Učebnice rovněž poskytuje obraz situace v Terezíně a podmínkách, za kterých museli židovští obyvatelé ghetta přežívat.¹⁰² Také je zde uveden příklad, kdy Mezinárodní červený kříž projevil zájem o situaci židů v protektorátu a požádal o možnost provést prohlídku. Učebnice dále vysvětluje, že nacistické úřady zinscenovaly představení pro příslušníky Mezinárodního červeného kříže v Terezíně, přičemž polovinu obyvatel ghetta poslaly do vyhlazovacího tábora Osvětim, kde je čekala smrt. Zástupci Mezinárodního červeného kříže nakonec opustili Terezín domnívající se, že situace je přijatelná, aniž by si byli vědomi tragických důsledků jejich prohlídky, která přispěla k smrti mnoha židovských obyvatel Terezína.¹⁰³ Tato interpretace představuje další problematyczny příklad autorčina zaujetí, kde autorka přehlíží nutnost zachování neutrálního postoje v učebnicích. Z této interpretace může vypadat, že autorka obviňuje Mezinárodní červený kříž ze smrti obyvatel ghetta, což je ovšem nepřesné tvrzení.

Dále učebnice prezentuje statistická data týkající se počtu židovských obyvatel protektorátu, kteří byli deportováni do vyhlazovacích táborů, a počtu těch, kteří se po skončení války vrátili. Kromě toho učebnice využívá fotografie, které mají za úkol přiblížit atmosféru té doby a situace, o které se hovoří. Dále v rámci rozšířené sekce je představen příběh židovské rodiny, která čeká na transport, což umožňuje čtenáři lépe porozumět, jak norimberské zákony ovlivnily jejich život a jaké byly podmínky před odjezdem.¹⁰⁴

¹⁰¹ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 9: nejnovější dějiny*, s. 88.

¹⁰² Tamtéž, s. 89.

¹⁰³ Tamtéž, s. 89.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 89.

V doplňující sekci obsahující rozšířené učivo je obsažen text, který se zabývá formováním státu Izrael. Učebnice podává studentům vysvětlení pojmu sionismus a osvětluje faktory, které přispěly k vzniku této národní entity. Informuje o migraci židovské populace do Palestiny během období, kdy se území tohoto regionu nacházelo pod mandátem Velké Británie. Dále představuje komplikace, jež byly spojeny s vytvořením státu Izrael, a podrobněji analyzuje tzv. "arabský problém", snažíce se vysvětlit jeho kořeny. Učebnice specifikuje datum vyhlášení státu Izrael a zdůrazňuje význam „arabsko-izraelské války“, jež podle ní skončila v roce 1949 rozdělením území. Nicméně učebnice nezmiňuje, že tato válka byla pouze počátečním bodem v sérii izraelsko-arabských válečných střetů, kterými se nový stát musel potýkat.¹⁰⁵

Poslední zmínka, týkající se židovské problematiky, která se v učebnici nachází, se věnuje tzv. procesu s Rudolfem Slánským. Tento obsah je zařazen do rozšířené sekce v okrajové části textu. Učebnice detailně rozebírá okolnosti tohoto procesu a také zdůrazňuje jeho spojitost s událostmi na Blízkém východě. Je vysvětleno, že Rudolf Slánský byl židovského původu a Stalin očekával, že nový stát Izrael se stane socialistickým, což vedlo k jeho podpoře. Učebnice dále uvádí, že tento proces byl zinscenován s cílem, aby Stalin demonstroval svůj odstup od Izraele, a také byl vhodný, protože probíhal na území Československa, které se aktivně zapojilo do pomoci Izraeli. Na konci tohoto textu je zmíněno, že z celkového počtu 14 obviněných bylo 11 osob židovského původu.¹⁰⁶ Primárním motivem pro proces s Rudolfem Slánským nebyla pouze obava ze ztráty naděje na kontroly nad nově vzniklým státem Izrael, byť tento aspekt ovlivnil výběr obviněných. Hlavním impulzem byla Stalinova snaha využít proces jako varování všem komunistickým státům před odchylkami od sovětské politiky¹⁰⁷. Tento fakt v učebnici zmiňován není.

Učebnice se velmi angažuje v problematice židovské historie, a to v souladu s nároky daného historického období, které je v ní prezentováno. Zabývá se detailně průběhem tragických událostí, které postihly židovskou populaci, a to jak prostřednictvím fotografií, tak prostřednictvím příběhů rodin, které tyto strasti přežily. Navzdory tomu, že popis vzniku státu Izrael a s ním související problémy jsou zpracovány pouze v doplňujícím

¹⁰⁵ VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 9: nejnovější dějiny*, s. 9.

¹⁰⁶ Tamtéž s. 131.

¹⁰⁷ Národní archiv. *Slánský*. In: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/digitalni-badatelna/politicke-procesy/slansky>[cit. 10. 4. 2024].

textu, učebnice se nevyhýbá ani této oblasti, stejně jako vysvětlení konceptu sionismu. Rovněž se věnuje analýze procesu s Rudolfem Slánským, přičemž správně naznačuje, že antisemitismus i po skončení druhé světové války nebyl zcela vymýcen.

3.4.3 Nová škola

První narážka na židovskou problematiku se objevuje v kapitole věnované nacismu, kde je stručně zmíněno, že nacistický režim identifikoval židy jako své hlavní nepřátele a přisuzoval jim zodpovědnost za různé problémy, kterými německá společnost procházela. Zde je také uveden termín antisemitismus. Tomuto tématu se dále věnuje samostatná podkapitola.¹⁰⁸

Podkapitola se nazývá „Pronásledování židů“. V této kapitole učebnice vysvětluje, že pronásledování židů bylo postupné, protože nacisté potřebovali, aby lidé s těmito názory souhlasili. Také je zmiňováno, že po 1. světové válce židovští jedinci zaujímali významné postavení, což vedlo nacisty k postupnému přístupu k jejich perzekuci. Učebnice uvádí, že jako první krok začali nacisté vylučovat židy z veřejného života a organizovat kampaně, které měly přesvědčit lidi, aby se vyhýbali všemu, co je spojováno s židovskou kulturou, například návštěvě lékařů židovského původu.¹⁰⁹

Dále je v učebnici popsáno, co přesně představují norimberské zákony a kdy byly tyto zákony schváleny a uvedeny v platnost. Dále učebnice zmiňuje definici osoby árijské rasy a zdůrazňuje, že norimberské zákony zakazovaly manželství mezi židovskou osobou a osobou árijského původu. Dalším důležitým tématem, kterému se věnuje malá podkapitola, je událost známá jako Křišťálová noc. V rámci této podkapitoly je poprvé uveden termín "pogrom" a detailně je popsáno, co tato událost obnášela a kdy přesně k ní došlo. Učebnice dále zdůrazňuje, že i přesto, že hlavními oběťmi Křišťálové noci byli židé, nezapomíná na to, že této události byli také vystaveni Romové, postižení a homosexuálové. Tato kapitola obsahuje autentické dobové fotografie zachycující události spojené s Křišťálovou nocí, jako je pálení knih a hořící synagoga. Kromě toho je v ní začleněn výukový materiál zobrazující šest odlišných kategorií árijské rasy.¹¹⁰

V kapitole zabývající se životem v Protektorátu Čechy a Morava za vlády R. Heydricha, se učebnice věnuje problematice židů a Romů prostřednictvím speciální podkapitoly. Zde

¹⁰⁸ JÚZA, Vladislav – VYKOUPIĚL, Libor: *Dějepis 9: moderní dějiny: učebnice pro 9. ročník základní školy nebo kvartu víceletého gymnázia*. Brno 2020. s. 35.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 35.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 36.

jsou představeny klíčové události a opatření týkající se těchto etnických skupin. Norimberské zákony, omezující práva židů, byly implementovány ihned po transformaci území na protektorát, avšak samotné transporty židů do koncentračních táborů začaly až během vlády R. Heydricha. Učebnice popisuje vznik židovského ghetta Terezín, které sloužilo jako tranzitní bod pro transporty do koncentračních táborů. Dále informuje o počtu deportovaných židů, včetně dětí, a uvádí kolik z nich se vrátilo. V doprovodném textu, umístěném vedle hlavní kapitoly, jsou rovněž představeny informace o nošení Davidovy hvězdy jako povinného označení židovské identity, nařízení podepsané samotným Heydrichem. K tomuto tématu jsou také připojeny dva ilustrativní obrázky: jedna zobrazuje samotnou Davidovu hvězdu v kontextu doplňujícího textu a druhý zachycuje dobovou fotografii, znázorňující židovské obyvatele shromážděné před deportací do Terezína.¹¹¹

Poslední zmínka o židovské historii v učebnici se odráží v kapitole zabývající se zločiny proti lidskosti během druhé světové války. V tomto kontextu učebnice definuje termín holocaust a objasňuje jeho význam, zejména jak byl implementován nacistickým režimem. Dále kapitola popisuje podstatu koncentračních táborů a události, které se v nich odehrávaly. Zmiňuje se i o prvním koncentračním táboře a expanzi těchto zařízení na obsazených územích během války. Roku 1941 začaly vznikat vyhlazovací tábory, které sloužily k systematickému vyvražďování. Učebnice dále popisuje metody masového vraždění, včetně používání plynů, a uvádí umístění táborů, kde tato genocida probíhala. Nakonec uvádí statistiky obětí, které dosáhly šestimilionového počtu Židů.¹¹² V této kapitole jsou prezentovány tři fotografie z koncentračních táborů zobrazující židovské vězně, spolu s jednou fotografií zachycující Osvětim, jeden z vyhlazovacích táborů. Tyto fotografie jsou pravděpodobně začleněny s cílem poskytnout čtenářům vizuální podporu a lepší porozumění obsahu textu.

Učebnice předkládá povrchní informace o holocaustu a zdůrazňuje spíše vojenské operace, které probíhaly během druhé světové války. Tento přístup poskytuje čtenáři jistý vhled, nicméně nedostatečně pokrývá zásadní aspekty, jako je identifikace aktérů a metody vyhlazování prováděné v nacisty okupovaných územích. Dále chybí doplňující informace o dopadu druhé světové války na postavení židovské populace po válce.

¹¹¹ JŮZA, Vladislav – VYKOUPIIL, Libor: Dějepis 9: moderní dějiny. s. 67.

¹¹² Tamtéž, s. 70.

Absence jakéhokoli rozboru tématu státu Izrael, ať už jako hlavního či doplňujícího tématu, je dalším nedostatkem této části učebnice.

3.4.4 Shrnutí společných znaků učebnic pro 9. ročník

Učebnice devátého ročníku se zaměřují na novodobé dějiny, a proto věnují zvýšenou pozornost tématu židovské problematiky, což je přirozeným důsledkem událostí druhé světové války. Každá z těchto učebnic se zabývá holocaustem, avšak každá přistupuje k této problematice s odlišným množstvím detailů. Učebnice "Nová škola" prezentuje tyto události a úlohu židovské populace velmi stroze, obsahujíc minimální množství informací, které však stále dostačují k orientaci v této historické události. Všechny tři učebnice věnují problematice holocaustu dvě kapitoly: jedna se věnuje nástupu nacismu a druhá popisuje události v protektorátu za vlády R. Heydricha. Učebnice od nakladatelství Fraus dále přidává kapitolu věnovanou koncentračním táborem a zmiňuje hlavní aktéry tzv. konečného řešení.

Největší pozornost této tématice věnuje učebnice SPN, a to nejen obsahově, ale i ilustrativně. Obsahuje rozsáhlé množství obrazového materiálu, který má za cíl lépe přiblížit atmosféru té doby. Informace poskytované učebnicí SPN jsou obsáhlejší než u ostatních dvou.

Je pozoruhodné, že problematika vzniku státu Izrael a souvisejících otázek není v žádné z učebnic podrobněji analyzována. Učebnice Nová škola se věnuje událostem jako Suezská krize a válka ve Vietnamu, avšak Izrael zmiňován není. Pouze učebnice SPN se tématu vzniku státu Izrael a jeho souvisejícím problémům věnuje, avšak pouze v rozšířené sekci za okrajem textu. Učebnice Fraus pouze uvádí fakt, že stát vznikl, aniž by se detailněji zabývala následnými výzvami, které tato událost přinesla.

4 Závěr

Cílem práce bylo analyzovat proměnu obrazu dějin židovského národa ve vybraných učebnicích dějepisu pro základní školy. Tato práce přistupovala k učebnicím jako k historickému prameni, který zkoumal, jaký prostor je dané tématice věnován v jednotlivých učebnicích, zda obsažené informace korespondují s výzkumnými poznatky odborné obce a zda není interpretace dějin tohoto národa některou učebnicí zkreslena.

Práce zkoumá učebnice nakladatelství Fraus, SPN a Nová škola. Tyto učebnice byly následně komparovány. Každá z těchto učebnic přistupuje k problematice židovství s odlišným přístupem a poskytuje rozdílné množství informací.

Učebnice od nakladatelství SPN se vyznačuje bohatším obsahem informací týkajících se tohoto etnika a jeho historie. Zvláště vyniká přidáním rozšiřujících sekcí v okrajových částech, které se zaměřují výhradně na historii židovského lidu, zároveň ale autorka používá generalizující hodnocení, která nekorrespondují s poznatky odborné obce.

Učebnice od nakladatelství Fraus prezentuje židovskou historii s menším množstvím informací, avšak stále zajišťuje solidní pokrytí tématu. Zejména v šestém ročníku je patrná tendence marginalizovat židovství ve prospěch křesťanství. Zároveň však učebnice zavádí inovativní přístup, kdy cituje historické prameny, jako je například projev Adolfa Hitlera, což má za cíl lepší porozumění historickému kontextu u čtenáře. Kromě toho je text vždy podložen obrazovým materiálem, který souvisí s danou tematikou.

Učebnice od nakladatelství Nová škola je v porovnání s ostatními nejstručnější, pokud jde o informace o židovských dějinách. Poskytuje pouze minimální množství informací, z nichž jen malé procento je začleněno do hlavního textu. V porovnání s ostatními učebnicemi je nejméně podrobná v popisu událostí spojených s holocaustem a neudává přehled o hlavních osobnostech zodpovědných za tzv. konečné řešení židovské otázky. Učebnice je také doplněna o obrázky, které s danou tematikou souvisí.

Během zkoumání se vyskytla řada zajímavých témat, která by mohla být v budoucnu důkladně prozkoumána, případně formou diplomové práce. Jedním z těchto potenciálních témat, které by mohlo přinést hodnotné poznatky, je analýza úloh, které učebnice přinášejí v rámci výkladu textu. Takový výzkum by mohl přispět k hlubšímu porozumění efektivitě učebnic jako vzdělávacího nástroje.

5 Resumé

This study analyzed how Jewish history is portrayed in elementary school history textbooks from three publishers: Fraus, SPN, and Nová škola. Each textbook was examined to see how it addressed the topic, whether it aligned with scholarly research, and if any distorted interpretations were present.

SPN's textbook stood out for its comprehensive coverage of Jewish history, including additional sections dedicated to the topic. However, it also included some generalizations that diverged from scholarly consensus.

Fraus's textbook provided solid coverage of Jewish history but tended to marginalize Judaism in favor of Christianity, particularly in sixth grade. It introduced an innovative approach by including historical sources like Adolf Hitler's speeches and used visual material effectively.

Nová škola's textbook offered the least detailed information about Jewish history, with minimal coverage of events like the Holocaust and key figures involved in the Final Solution. It also included relevant images but lacked depth in its treatment of the topic.

The study identified potential areas for further research, such as analyzing tasks in textbooks for text interpretation, which could deepen understanding of their educational effectiveness.

6 Bibliografie

6.1 Prameny

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila – FEJFUČOVÁ, Marie – KYSUČAN, Lubor: *Dějepis 6: vzdělávací oblast Člověk a společnost: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. Pravěk, starověk.* Brno 2022

ČAPKA, František – VYKOUPIIL, Libor: *Dějepis 8: vzdělávací oblast Člověk a společnost: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV. Novověk.* Brno 2020.

JŮZA, Vladislav – VYKOUPIIL, Libor: *Dějepis 9: moderní dějiny: učebnice pro 9. ročník základní školy nebo kvartu víceletého gymnázia.* Brno 2020.

Kolektiv autorů: *Dějepis 6: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* 3. upr. vyd. Plzeň 2021.

Kolektiv autorů: *Dějepis 7: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* 3. upr. vyd. Plzeň 2021.

Kolektiv autorů: *Dějepis 8: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* 3. upr. vyd. Plzeň 2021.

Kolektiv autorů: *Dějepis 9: Hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* 3. upr. vyd. Plzeň 2021.

PECHNÍK, Ondřej – PRÁTOVÁ, Karla – VYKOUPIIL, Libor: *Dějepis 7: středověk, počátek novověku: pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia.* Brno 2020-2023.

VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 6: pravěk a starověk pro základní školy.* Praha 2015.

VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 7: středověk a raný novověk pro základní školy.* Praha 2007.

VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 8: novověk pro základní školy.* Praha 2014.

VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 9: nejnovější dějiny pro základní školy.* Praha 2016.

6.2 Literatura

BARBULESCU, Ana – DEGERATU, Laura – GUSU, Cosmina: *The Holocaust as reflected in Communist and Post-Communist Romanian textbooks.* Intercultural Education, 24, 2013, č.1, s. 41-60.

BURTON, Graeme – JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií.* Brno 2001.

CRAWFORD, Keith: *Researching the Ideological and Political Role of the History Textbook – Issues and Methods.* International Journal of History Learning, Teaching and Research, 1, 2000, č.1, s. 81-91.

ČAPKOVÁ, Kateřina. Češi, Němci, Židé? *Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*.

Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005

ČERVENKOVÁ, Daniela: *Prezentace náboženství v současných českých učebnicích dějepisu, přírodopisu a občanské výchovy*. Olomouc 2023. (magisterská diplomová práce)

EBELOVÁ, Ivana: *Familiantský zákon a jeho dopad na proces udělování svatebních konsensů v Čechách*. *Studia historica Brunensia*, 67, 2020, č. 1, s. 91-106.

FRANKL, Michal: *Holocaust Education in the Czech Republic 1989-2002*, *Intercultural Education*, 14, 2003, č.2, s. 177-189.

GONZÁLEZ – DELGADO, Mariano: *The treatment of the Holocaust in high school history textbooks: a case study from Spain*, *History of Education*, 46, 2017, s. 810-825.

GRACOVÁ, Blažena – TOMÁŠEK, Martin – BAAROVÁ, Barbora: *1918: Rok 1918 - jeho předpoklady, důsledky a význam v českých/československých a polských učebnicích*. Ostrava 2020.

GRACOVÁ, Blažena – TOMÁŠEK, Martin: *Obraz období socialismu: v českých a polských učebnicích*. Ostrava 2016.

GRACOVÁ, Blažena – LABISCHOVÁ, Denisa: *Současná teorie a praxe dějepisného vzdělávání na školách*. *Pedagogická orientace*, 22, 2012, č. 4, s. 516–543.

HUPKOVÁ, Soňa: *Jak vyučovat o holocaustu metodické náměty*. Praha 2009 (rigorózní práce)

JAGEROVÁ, Karolína: *Fenomén holocaust: otázka viny a odpovědnosti*. Liberec 2015. (magisterská diplomová práce)

JANKOVÁ, Julie: *Místo pramenů a úloh v českých a zahraničních učebnicích a ve výuce dějepisu*. Ostrava 2022. (disertační práce)

JOHNSON, Paul: *Dějiny židovského národa*. Washington 2007.

KNECHT, Petr – JANÍK, Tomáš a kol.: *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno 2008.

MAŇÁK, Josef – KNECHT, Petr. (eds.): *Hodnocení učebnic*. Brno 2007.

MAŇÁK, Josef – KLAPKO, Dušan. (eds.): *Učebnice pod lupou*. Brno 2006.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila Prchal: *Obraz pobělohorského náboženského vývoje, rekatolizace a exilu v učebnicích dějepisu od poloviny 20. století po současnost*. *Opera Historica*, 22, 2021, s. 375-404.

STEVICK, Doyle E. – MICHAELS, Deborah L.: *Empirical and Normative Foundations of Holocaust education: Bringing research and advocacy into dialogue*, *Intercultural Education*, 24, 2013, č. 1, s. 1-18.

STOTSKY, Samdra: *Is the Holocaust the Chief Contribution of the Jewish People to World Civilization and History?: A Survey of Leading Literature Anthologies and Reading Instructional Textbooks*. *The English Journal*, 85, 1996, č. 2, s. 52–59.

REPOUSSI, Maria – TUTIAUX – GUILLON, Nicole: *New Trends in History Textbook Research: Issues and Methodologies toward a School Historiography*. *Journal of Educational Media, Memory & Society*, 2, 2010, č.1, s. 154–70.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: 1998.

WENZELER, Barbara: *The Presentation of the Holocaust in German and English School History Textbooks – A Comparative Study Contributors*. *International Journal of Historical Learning Teaching and Research*. 3, 2003, č.2 s. 107-120.

6.3 Online zdroje

ANÝŽ, Daniel: *Holocaust v Rumunsku: Bukurešť poprvé přiznává svou spohvinu*. In: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2005/zari-7/holocaust-v-rumunsku/> [cit. 10. 4. 2024].

BECK, Aletta: *Pojem holocaust*. In: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/> [cit. 10. 4. 2024].

George Eckert Institute: *Textbook and Curricula Collection*. <https://www.gei.de/en/institute/research-library/textbook-collection> [cit. 10. 4. 2024].

IARTEM: *About*. In: <https://iartem.org/about/> [cit. 10. 4. 2024].

Národní archiv. *Slánský*. In: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/digitalni-badatelna/politicke-procesy/slansky> [cit. 10. 4. 2024].

Ostravská Univerzita pedagogická fakulta: *Centrum pedagogického výzkumu*. In: <https://pdf.osu.cz/cpv/> [cit. 10. 4. 2024].

Terezínský institut: *Konečné řešení židovské otázky v současných učebnicích dějepisu*. In: <https://www.holocaust.cz/vzdelavani/ucebnice/konecne-reseni-zidovske-otazky-v-soucasnych-ucebnicich-dejepisu/> [cit. 10. 4. 2024].

Yad Vashem: *About the International School for Holocaust Studies*. In: <https://www.yadvashem.org/education/about-school.html> [cit. 10. 4. 2024].

YIVO institute for Jewish Research: *About YIVO*. In: <https://www.yivo.org/About-YIVO> [cit. 10. 4. 2024].

Židovské muzeum: *Programy pro pedagogy*. In: <https://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vzdelavani/programy-pro-pedagogy/> [cit. 10. 4. 2024].

Seznam zkratk:
tzv. – takzvaně

